

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

**DIPLOMSKO DELO
INDEKS ČLOVEKOVEGA RAZVOJA V SLOVENIJI**

Ljubljana, september 2009

NINA JAVORNIK

IZJAVA

Študent/ka _____ izjavljam, da sem avtor/ica tega diplomskega dela, ki sem ga napisal/a pod mentorstvom _____, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 KONCEPT ČLOVEKOVEGA RAZVOJA	2
2 INDEKSI ČLOVEKOVEGA RAZVOJA	4
2.1 Indeks človekovega razvoja (HDI)	4
2.2 Po spolu prirejeni indeks človekovega razvoja (GDI)	6
2.3 Merilo razporejenosti moči po spolu (GEM)	8
2.4 Indeks revščine (HPI).....	9
3 INDEKS ČLOVEKOVEGA RAZVOJA	11
3.1 Nastanek indeksa človekovega razvoja.....	11
3.2 Prednosti indeksa človekovega razvoja.....	13
3.3 Slabosti indeksa človekovega razvoja.....	14
3.4 Izboljšave indeksa človekovega razvoja	16
4 INDEKS ČLOVEKOVEGA RAZVOJA V SLOVENIJI	18
4.1 Izračun indeksa človekovega razvoja za Slovenijo.....	18
4.2 Indeks človekovega razvoja in podindeksi za Slovenijo.....	19
4.3 Primerjava Slovenije z izbranimi državami in območji	20
4.4 Trendi indeksa človekovega razvoja v Sloveniji in izbranih državah.....	24
4.5 Primerjava izbranih kazalnikov z indeksom človekovega razvoja po slovenskih regijah ..	25
4.6 Ostali indeksi človekovega razvoja v Sloveniji	31
SKLEP	33
LITERATURA IN VIRI	35

KAZALO TABEL

Tabela 1: Indeks človekovega razvoja za izbrane države za leto 2005	6
Tabela 2: Po spolu prirejeni indeks človekovega razvoja za izbrane države za leto 2005	7
Tabela 3: Merilo razporejenosti moči po spolu za izbrane države za leto 2005	8
Tabela 4: Indeks revščine za države v razvoju za leto 2005 za izbrane države	10
Tabela 5: Indeks revščine za izbrane OECD države za leto 2005	10
Tabela 6: HDI in strukturni kazalniki za Slovenijo za obdobje 2000 do 2005	19
Tabela 7: HDI in podindeksi za leto 2005 za Slovenijo in izbrana geografska področja ter skupine držav	22
Tabela 8: HDI po slovenskih regijah za leto 2002 in 2003 ter IRO rang 2007-2013	27
Tabela 9: HDI in drugi izbrani kazalniki za statistične regije v Sloveniji za leto 2003/2004	28
Tabela 10: GDI in strukturni kazalniki za Slovenijo za obdobje 2000-2005	31
Tabela 11: GEM in strukturni kazalniki za Slovenijo za obdobje 2000-2005	32

KAZALO SLIK

Slika 1: Indeks človekovega razvoja za leto 2005 za države članice EU-27	23
Slika 2: IRO za obdobje 2007-2013 za statistične regije Slovenije (SLO=100)	26

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Vrednosti indeksa človekovega razvoja za leto 2005	1
Priloga 2: HDI rang, vrednosti HDI in podindeksi za izbrane države za leto 2005	3
Priloga 3: Vrednosti HDI in rangi držav članic EU-27 za leto 2005	4
Priloga 4: Trendi indeksa človekovega razvoja za Slovenijo in izbrane države	5
Priloga 5: Vrednosti HDI po slovenskih regijah za leto 2003 in IRO 2007-2013	5
Priloga 6: Korelacijski koeficienti izbranih kazalnikov za regije v Sloveniji	6
Priloga 7: Seznam uporabljenih kratic	6

UVOD

Človeštvo si že od nekdaj postavlja vprašanje, kako izboljšati kakovost življenja. V iskanju odgovora na to večno vprašanje je bistvenega pomena opredelitev dejavnikov, ki prispevajo k blaginji ljudi. Dolgo časa je na prestolu kazalcev razvoja prevladoval bruto domači proizvod. Posledično je bilo merjenje človekovega razvoja osredotočeno zgolj na akumulacijo materialnih dobrin. Človek pa je bil v primerjavi z gospodarsko rastjo postavljen v ozadje. Ozek pogled, ki predpostavlja, da so gospodarski dosežki eden in edini pogoj za bogatenje človeških življenj, je napačen, saj tisto pravo bogastvo narodov ne predstavljaja proizvodnja materialnih dobrin, temveč človek sam. Dandanes imamo zato opravka z veliko širšo definicijo človekovega razvoja, ki presega meje dohodka ter se spopada s področji zdravja, zadovoljstva z življenjem, izobrazbe, okolja, človekovih pravic, etike itd.

Ideja človekovega razvoja morda ne bi dosegla tako širokega občinstva, če ne bi bilo Amartyja Sena in Mahbub ul Haq. Slednja sta izrazila skrb, da so razvojni ekonomisti pri razmišljanju o razvoju pozabili, da je človek tisti, ki mora biti v središču pozornosti. Ideja o tem, da so ljudje sredstva za doseganje razvoja, je že predstavljena v teoriji človeškega kapitala, pomemben prispevek teorije človekovega razvoja pa je pogled na človeka kot na cilj razvoja. Tako kot imamo na eni strani sistem nacionalnih računov, ki prikazuje investicije in dohodke države, tako se na drugi strani pojavlja potreba po tabeli, kjer bi bile države razvrščene glede na napredek v človekovem razvoju. Zato so bili s strani Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju OZN) razviti indeksi človekovega razvoja.

Namen diplomskega dela je predstaviti koncept človekovega razvoja, opozoriti na preozko gledanje na človekov razvoj zgolj z vidika gospodarske rasti, prikazati metodologijo merjenja človekovega razvoja ter se spoprijeti s problematiko, ki izhaja iz potrebe po zbirni, enostavni in razumljivi meri za ta brez dvoma večdimenzionalen in kompleksen pojav. Cilj diplomskega dela je predstaviti možne izboljšave indeksa človekovega razvoja ter ugotoviti, na kateri ravni človekovega razvoja se nahaja Slovenija in katera so tista področja, na katerih lahko v prihodnosti s pomočjo državnih in regionalnih politik dosežemo boljše rezultate. Obenem želimo ugotoviti, ali je indeks človekovega razvoja dober kazalec dosežene ravni razvoja posamezne države oziroma regije. Na podlagi obravnave domače in tuje literature ter analize statističnih podatkov bodo podani odgovori na ta vprašanja.

Prvi del diplomske naloge se osredotoča na paradigmo človekovega razvoja, pri čemer je izpostavljena povezava med človekovim in gospodarskim razvojem. Drugi del naloge predstavi indekse človekovega razvoja, razvite s strani OZN-a. V tretjem delu je podrobneje obravnavan eden izmed predstavljenih indeksov, in sicer indeks človekovega razvoja. Navedene so njegove temeljne prednosti in slabosti, katerim sledijo predlagane izboljšave. Četrty del diplomskega dela se ukvarja z indeksom človekovega razvoja v Sloveniji, tako na državni kot tudi na regionalni ravni. Na podlagi primerjave izbranih kazalnikov z indeksom človekovega razvoja po slovenskih regijah želimo ugotoviti, ali slednji velja za dober kazalec razvitosti posamezne regije. V sklepu so podane temeljne ugotovitve in zaključne misli.

1 KONCEPT ČLOVEKOVEGA RAZVOJA

Za nastanek novih mer razvoja je bila potrebna vizija, ki izhaja iz citata Bernarda Shawa: »Nekateri ljudje vidijo stvari takšne, kot so in se vprašajo zakaj? Mi pa sanjamo o stvareh, ki nikoli niso bile in se vprašamo zakaj ne?« Vprašanje »zakaj ne« predstavlja gonilo za iskanje novih paradig in meril razvoja. Zakaj torej ne bi imeli paradigme razvoja, ki v center postavlja človeka? Zakaj ne bi imeli mere, ki je po eni strani tako splošna kot bruto domači proizvod (v nadaljevanju BDP), vendar ne tako slepa, kar se tiče človeških življenj? Tako kot ne morejo biti gospodarski dosežki države izključni cilj razvoja, tako ne more biti BDP edini indikator razvoja. Slednje je poudaril tudi Robert Kennedy, nekdanji predsednik ZDA, ko je dejal: »Družba je vse preveč usmerjena zgolj na akumulacijo materialnih dobrin. BDP naše države je res najvišji, vendar ga sestavljajo med drugim tudi onesnaževanje zraka, oglaševanje cigaret [...] in posedovanje orožja. Ne odseva pa našega poguma, zdravja otrok [...], lepote poezije in kvalitete izobrazbe. Meri torej vse, razen tistega, zaradi česar se res splača živeti.« (Jahan, b.l., str. 1).

Konsenz glede definicije razvoja ni dosežen, a v splošnem velja, da je le-ta večdimenzionalen. Določljivke razvoja pa se v času nenehno spreminjajo. Tradicionalno ekonomisti niso ali so zgolj v majhni meri ločili med gospodarsko rastjo in razvojem. Slovenski jezik pozna dva sorodna izraza, razvoj in rast. Lahko izhajamo iz stališča, da med razvojem in rastjo ni pomembne razlike in izraza uporabljamo izmenično kot sinonima. Lahko pa, če že imamo dva izraza, vsakemu pripišemo različen pomen. V slovenski strokovni literaturi je uveljavljeno drugo stališče. Gospodarski razvoj je širši, gospodarska rast pa ožji pojem. Ko govorimo o rasti, imamo v mislih predvsem količinske spremembe, katere pa, če so dovolj močne, rezultirajo tudi v novi kakovosti. V nasprotju z rastjo gospodarski razvoj označuje predvsem kakovostne premike na boljše. Pri razvoju je poudarek na kakovosti, novostih, strukturnih spremembah, pa tudi na povečanju. Gospodarski razvoj je proces ustvarjanja kakovostno novih značilnosti gospodarstva. Za njegovo uresničitev je potrebno, da se gospodarstvo količinsko povečuje. Se pravi, da raste. Prav tako pa so potrebne spremembe kakovostnih značilnosti, ki se izražajo s strukturnimi spremembami. Gospodarski razvoj torej obsega tako gospodarsko rast kot tudi izboljšanje kakovosti življenja ter strukturne spremembe (Senjur, 2002, str. 6-8).

Povezava med blaginjo in razvojem izvira iz pristopa, katerega cilj je maksimizacija koristi. Če je koristnost predstavljena z enolično funkcijo potrošnje, potem gospodarska rast avtomatsko pomeni povečanje koristi oziroma izboljšanje blaginje. Vendar to velja le v pogojih popolnih trgov, dandanes pa so splošno prisotna odstopanja od popolnosti trga (angl. *market failures*), kar izpodbija argument o tem, da sta rast in razvoj sinonima. Druga pomanjkljivost v povezavi rasti z razvojem leži v distribuciji dohodka. Kljub predpostavki o popolnosti trgov gospodarska rast ne bo nujno vplivala na povečanje koristi, če vodi k večji neenakosti. Več desetletij je rast dohodka predstavljala glavno tarčo gospodarskih politik. Dandanes pa velja, da je dohodek le eden izmed mnogih dejavnikov, ki vplivajo na blaginjo ljudi (Chhibber & Laajaj, b.l., str. 3).

Obenem gospodarskega razvoja ne gre enačiti s človekovim razvojem. V prvem Poročilu o človekovem razvoju (angl. *Human Development Report*, v nadaljevanju HDR) iz leta 1990 je

predstavljen pogled Amartyja Sena na človekov razvoj. Sen je predstavil največji korak v evoluciji koncepta človekovega razvoja in je v diskusijo o ekonomskih problemih vnesel dimenzijo etike, kulture itd. Človekov razvoj razume kot proces povečevanja človekovih zmožnosti delovanja, kaj posameznik lahko je oziroma kaj vse lahko v življenju naredi. Senovo delo je povzročilo nastanek nove paradigme, t.j. paradigme človekovega razvoja. Novi cilji tega pristopa so, da lahko ljudje živijo v svobodi in dostojanstvu, da so zmožni izvrševanja svojih odločitev ter sledijo poti polnega in kreativnega življenja. Človekov razvoj pa pomeni ravno odpravljanje ovir do teh svobod. Koncept človekovega razvoja dandanes presega zgolj materialne dimenzije, ki se kažejo skozi povečevanje BDP-ja, saj vključuje med drugim tudi izobrazbo, zdravje ipd. Sen meni, da poleg dohodka ljudje pripisujejo vrednost tudi drugim dimenzijam, ki jim zagotavljajo možnosti in priložnosti, da živijo takšno življenje, kot si ga želijo (Human Development Report, 1990, str. 9-11).

Anand in Sen (1994, str. 1-2) opozarjata na potrebo po ločevanju pojmov sredstvo in cilj razvoja. Človeška bitja so tisti resnični cilj vseh aktivnosti, razvoj mora imeti svoj center v povečevanju njihovih dosežkov, svobod in zmožnosti. Največji pomen velja pripisati kvaliteti človeških življenj in ne materialnim dobrinam. Višina dohodka nič ne pove o posamezniku, o pričakovanem trajanju življenju, o tem, ali se lahko svobodno giblje, kakšno je njegovo zdravstveno stanje itd. Na ljudi je torej potrebno gledati kot na center razvojne aktivnosti. Dosežki ljudi predstavljajo cilj razvoja. To pa moramo ločevati od pristopov, ki temeljijo na razvoju človeških virov. V tem primeru je fokus na ljudeh kot na resursih, saj se le-ti pojavljajo kot inputi v proizvodnih aktivnostih.

Med gospodarsko rastjo in človekovim razvojem obstaja močna povezava v obe smeri. Človekov razvoj moramo razumeti kot primarni cilj gospodarskega razvoja, obenem pa tudi kot najbolj učinkovito sredstvo pospeševanja gospodarske rasti. V prvem primeru človekov razvoj pomeni izboljšanje in obogatitev človekovega življenja. Popolnoma jasno je torej, da glavni cilj razvoja ni proizvodnja tolikšne količine dobrin, kot je le možno, temveč krepitev človekovih zmožnosti za polno, produktivno in dostojanstveno življenje. V drugem primeru pa človekov razvoj predstavlja glavno gonilno silo gospodarskega razvoja. Skozi proces akumulacije človeškega kapitala povečuje veščine, znanje, produktivnost in inovativnost ljudi. Gospodarski razvoj ima torej korist od človekovega razvoja (Eftimoski, 2006, str. 258-260).

Bistveno je torej ločevati med tremi pojmi: gospodarska rast, gospodarski razvoj in človekov razvoj. Zmotno bi bilo vse tri pojme uporabljati kot sinonime. Gospodarska rast se nanaša predvsem na količinske spremembe, medtem ko je gospodarski razvoj osredotočen na kakovostne premike in obsega tako gospodarsko rast kot tudi višjo kakovost življenja. Gospodarska rast je torej ožji pojem od gospodarskega razvoja. Pojavlja pa se še tretji pojem, t.j. človekov razvoj, ki v center razvojne aktivnosti postavlja človeka. Ljudje niso več zgolj sredstva, temveč predstavljajo tudi cilj razvoja. V središču ni več kopičenje materialnih dobrin, temveč krepitev človekovih zmožnosti za dolgo, zdravo, dostojanstveno in polno življenje.

2 INDEKSI ČLOVEKOVEGA RAZVOJA

V preteklosti so bile razvojne politike usmerjene skoraj izključno na gospodarsko rast, ki naj bi sama po sebi prinašala socialno blaginjo. Vendar povečevanje materialnega bogastva ne vodi nujno tudi k bogatenju človekovega življenja. Stopnjo gospodarske razvitosti družbe običajno prikazujemo s kazalcem BDP, ki pa ne odseva nujno stopnje razvitosti na drugih področjih.

Za celovitejšo mednarodno primerjavo razvitosti posamezne države je bilo v okviru Razvojnega programa Združenih narodov (angl. *United Nations Development Programme*, v nadaljevanju UNDP) izdelanih več kazalcev, ki kvantificirano prikazujejo stanje človekovega razvoja na različnih področjih. Indeksi človekovega razvoja so (Poročilo o človekovem razvoju Slovenija, 2001, str. 12):

- 1) indeks človekovega razvoja (angl. *Human Development Index*, v nadaljevanju HDI);
- 2) po spolu prirejeni indeks človekovega razvoja (angl. *Gender-related Development Index*, v nadaljevanju GDI);
- 3) merilo razporejenosti moči po spolu (angl. *Gender Empowerment Measure*, v nadaljevanju GEM);
- 4) indeks revščine (angl. *Human Poverty Index*, v nadaljevanju HPI).

2.1 Indeks človekovega razvoja (HDI)

HDI meri povprečne dosežke države na treh osnovnih področjih človekovega razvoja (Human Development Report, 2007, str. 355):

- 1) dolgo in zdravo življenje, merjeno s pričakovano življenjsko dobo ob rojstvu;
- 2) znanje, merjeno s stopnjo pismenosti odraslih in bruto vpisnim količnikom na vseh treh ravneh izobraževanja;
- 3) spodoben življenjski standard, merjen z BDP-jem na prebivalca po pariteti kupne moči (angl. *Purchasing Power Parity*, v nadaljevanju PPP) v ameriških dolarjih (v nadaljevanju \$).

Human Development Report (2007, str. 356) predstavi metodologijo izračuna HDI-ja. Pred izračunom indeksa človekovega razvoja je potrebno za vsako od zgoraj naštetih področij ustvariti podindeks. Pri izračunu posameznih podindeksov so določene minimalne in maksimalne vrednosti, ki določajo absolutni razpon merske lestvice. Pričakovana življenjska doba ob rojstvu se nahaja na intervalu od 25 do 85 let, stopnja pismenosti odraslih in bruto vpisni količnik lahko zavzameta vrednosti med 0 in 100%, za BDP per capita v PPP\$ pa je minimum fiksiran pri 100\$, maksimum pa pri 40.000\$. Dosežek države v vsaki izmed dimenzij je z uporabo splošne enačbe (1) izražen z vrednostjo od 0 do 1.

Indeks pričakovane življenjske dobe ob rojstvu, izračunan na podlagi enačbe (1) na naslednji strani, meri relativne dosežke države na področju pričakovane življenjske dobe ob rojstvu.

$$\text{Indeks dimenzije} = \frac{(\text{dejanska vrednost} - \text{minimalna vrednost})}{(\text{maksimalna vrednost} - \text{minimalna vrednost})} \quad (1)$$

Indeks izobrazbe meri dosežek države na področju pismenosti odraslih kot tudi bruto vpisni količnik osnovnega, srednjega ter visokega izobraževanja. Najprej sta z uporabo splošne enačbe (1) izračunana indeks pismenosti odraslih in indeks bruto vključenosti v izobraževanje. Nato sta ta dva kazalca združena in tako tvorita indeks izobrazbe, kjer dve tretjini predstavlja indeks pismenost odraslih in eno tretjino indeks bruto vključenosti v izobraževanje, kar prikazuje enačba (2).

$$\text{Indeks izobrazbe} = \frac{2}{3}(\text{indeks pismenosti odraslih}) + \frac{1}{3}(\text{indeks bruto vključenosti v izobraževanje}) \quad (2)$$

Indeks BDP je izračunan na podlagi prilagojenega BDP-ja na prebivalca ob upoštevanju splošne enačbe (1), s to razliko, da je uporabljen logaritem dohodka.

Po izračunu posameznih podindeksov sledi enostaven korak izračuna HDI-ja. Indeks človekovega razvoja predstavlja povprečje vseh treh kazalcev, kar je razvidno iz spodaj prikazane enačbe (3).

$$\text{HDI} = \frac{1}{3}(\text{indeks pričakovane življenjske dobe}) + \frac{1}{3}(\text{indeks izobrazbe}) + \frac{1}{3}(\text{indeks BDP}) \quad (3)$$

V Tabeli 1 na naslednji strani so prikazane vrednosti HDI-ja za izbrane države za leto 2005. Za primerjavo so bile izbrane države, ki zasedajo prvih 5 mest glede na doseženo vrednost opazovanega indeksa, skupina industrijsko najbolj razvitih držav, poznanih tudi pod imenom G7 (ZDA, Japonska, Nemčija, Francija, Italija, Kanada in Velika Britanija), sosednje države Slovenije, dve azijski (Kitajska in Indija, poleg Japonske) ter dve afriški (Nigerija, Etiopija) državi.

Potrebno je opozoriti, da določene države hkrati pripadajo dvema skupinama izbranih držav npr. Italija je tako sosednja država Slovenije kot tudi članica G7 ipd. Prvih 5 držav glede na vrednost indeksa je izbranih zato, da lahko izvedemo t.i. »benchmarking« za Slovenijo, torej primerjavo z najboljšimi dosežkarji na področju človekovega razvoja. Skupina G7 je izbrana zato, ker gre iz gospodarskega vidika za najbolj razvite države, ena izmed razvojnih prioritet Slovenije pa je ravno doseganje visoke stopnje gospodarskega razvoja. Obenem nas zanima, ali gospodarska razvitost že sama po sebi zagotavlja visoka mesta glede na doseženo raven človekovega razvoja. Naslednja izbrana skupina so sosednje države Slovenije, saj se številne države primerjajo s svojimi sosedami, ki jim pogosto predstavljajo tudi največje tekmice. Kitajska in Indija sta izbrani kot predstavnici azijskih držav ter hitro rastočih gospodarstev. Zadnjo vključeno dvojico pa predstavljata Nigerija in Etiopija, s tem pa je upoštevan tudi afriški kontinent ter slabo razvite države. Iste države bodo obravnavane tudi pri ostalih indeksih človekovega razvoja, pri čemer bodo razvrščene glede na doseženi rang posameznega indeksa.

Tabela 1: Indeks človekovega razvoja za izbrane države za leto 2005

Država	HDI vrednost	HDI rang	Država	HDI vrednost	HDI rang
Islandija	0,968	1	Italija	0,941	20
Norveška	0,968	2	Nemčija	0,935	22
Avstralija	0,962	3	Slovenija	0,917	27
Kanada	0,961	4	Hrvaška	0,850	47
Irska	0,959	5	Kitajska	0,777	81
Japonska	0,953	8	Indija	0,619	128
ZDA	0,951	12	Nigerija	0,470	158
Avstrija	0,948	15	Etiopija	0,406	169
Velika Britanija	0,946	16			

Vir: HDR 2007/2008, str. 229 -232.

Slovenija zaseda med vsemi rangiranimi državami glede na doseženo vrednost HDI-ja za leto 2005 27. mesto. Med izbranimi državami se bolje uvršča vodilna peterica (Islandija, Norveška, Avstralija, Kanada in Irska) pa tudi vse države G7. Od sosednjih držav dosegata višji človekov razvoj Avstrija s 15. mestom in Italija na 20. mestu. Madžarska s 36. mestom in Hrvaška na 47. mestu pa glede na vrednost HDI-ja zaostajata za Slovenijo. Kitajska je še edina od preostalih držav, ki se uvršča med 100. najboljših, saj zaseda 81. mesto. Indiji pripada zgolj 128. mesto, kar pa je še vedno občutno bolši dosežek v primerjavi z obema afriškima državama, saj Nigerijo najdemo na 158. mestu, Etiopija pa je na skrajnem repu lestvice, saj zaseda 169. mesto.

Države, ki imajo vrednost indeksa nad 0,8, veljajo za visoko razvite države na področju človekovega razvoja. Tiste, ki dosegajo vrednost med 0,5 in 0,79, spadajo v skupino srednje razvitih držav glede na stopnjo človekovega razvoja. Države, katerih indeks znaša manj kot 0,5, pa so smatrane za nizko razvite države, upoštevajoč področje človekovega razvoja. Na podlagi Tabele 1 lahko torej ugotovimo, da Slovenija spada med države z visoko stopnjo človekovega razvoja z vrednostjo HDI-ja 0,917, kar je torej višje od 0,8. Med srednje razvite države po tem kriteriju bi lahko od zgoraj navedenih uvrstili Kitajsko in Indijo. Nizko razviti državi na področju človekovega razvoja pa sta Nigerija in Etiopija, saj je iz Tabele 1 razvidno, da ne dosegata vrednosti HDI-ja 0,5.

2.2 Po spolu prirejeni indeks človekovega razvoja (GDI)

GDI se je pojavil v letu 1995 zaradi potrebe po upoštevanju neenakosti med spoloma v doseganju osnovnih zmožnosti. Dosežke meri v istih dimenzijah kot HDI, le da pri tem upošteva tudi neenakost med spoloma. Večje kot so razlike med spoloma v človekovem razvoju, nižji bo GDI države v primerjavi s HDI-jem. Medtem ko HDI meri povprečne dosežke, GDI le-te prilagodi, tako da odsevajo neenakost med moškimi in ženskami (Jahan, b.l., str. 10).

Mejne vrednosti pričakovane dolžine življenja se pri GDI-ju razlikujejo glede na spol, izhajajoč iz biološkega dejstva, da je pričakovana dolžina življenja žensk v svetovnem povprečju pet let daljša od moške. Minimum in maksimum tako znašata 27,5 in 87,5 let za ženske ter 22,5 in 82,5 let za moške. Dimenzija izobrazbe je sestavljena iz dveh kazalcev: stopnje pismenosti odraslih

(dvotretjinska utež) in bruto vpisnega količnika na vseh treh ravneh izobraževanja (enotretjinska utež). Vrednost kazalca se giblje med 0 in 100%. Za distribucijo dohodka se izračunavajo proporcionalni dohodkovni deleži, vrednosti kazalca pa se gibljejo od 100\$ do 40.000\$. Način izračunavanja GDI-ja je v svojem bistvu enak izračunu vrednosti HDI-ja, le da so podatki prirejani po spolu (Hanžek & Javornik & Tršelič, 2000, str. 169).

V Tabeli 2 so prikazane vrednosti po spolu prirejenega indeksa človekovega razvoja za leto 2005 za izbrane države. Opozoriti velja, da vrednosti GDI-ja niso izračunane za vse tiste države, za katere poznamo vrednosti HDI-ja. Zato so HDI rangi preračunani za tistih 157 držav, za katere je izračunan tudi GDI. Slovenija se glede na HDI nahaja na 27. mestu od 177 držav, za katere je izračunan HDI. 25. mesto, ki pripada Sloveniji glede na doseženo vrednost GDI-ja, pa ni neposredno primerljivo s 27. mestom na HDI lestvici, saj je GDI izračunan le za 157 držav, HDI pa za 177. Zato je potrebno 25. mesto na lestvici GDI primerjati s 26. mestom, ki ga Slovenija zaseda na prilagojeni lestvici HDI, ki vključuje le tiste države, za katere so dostopni podatki tudi za izračun GDI-ja. Singapur, ki se sicer na lestvici HDI nahaja pred Slovenijo, zaradi manjkajočih podatkov namreč nima pripadajoče vrednosti GDI-ja.

Tabela 2: Po spolu prirejani indeks človekovega razvoja za izbrane države za leto 2005

Država	GDI vrednost	GDI rang	HDI rang	HDI rang minus GDI rang	Država	GDI vrednost	GDI rang	HDI rang	HDI rang minus GDI rang
Islandija	0,962	1	1	0	Avstrija	0,934	19	15	-4
Avstralija	0,960	2	3	1	Nemčija	0,931	20	22	2
Norveška	0,957	3	2	-1	Slovenija	0,914	25	27	1
Kanada	0,956	4	4	0	Madžarska	0,872	34	36	1
Švedska	0,955	5	6	1	Hrvaška	0,848	46	47	0
Francija	0,950	7	10	3	Kitajska	0,776	72	81	1
Velika Britanija	0,944	10	16	6	Indija	0,600	112	128	0
Japonska	0,942	13	8	-5	Nigerija	0,456	138	158	-1
ZDA	0,937	16	12	-4	Etiopija	0,393	148	169	0
Italija	0,936	17	20	3					

Vir: HDR 2007/2008, str. 326-329.

Na prvih petih mestih glede na doseženo vrednost GDI-ja se nahajajo, z izjemo Irske, ki jo nadomesti Švedska, iste države kot na HDI lestvici. Slovenija z vrednostjo GDI-ja 0,914 zaseda 25. mesto. V splošnem lahko opazimo, da kljub spremenjenim GDI rangom v primerjavi z rangi HDI, ne prihaja do drastičnih sprememb v poziciji držav. To izhaja iz zadnjega stolpca v Tabeli 2, ki prikazuje razliko med uvrstitvijo države glede na HDI v primerjavi z doseženim GDI rangom. Pozitivna vrednost te razlike kaže na to, da je država glede na GDI rangirana višje kot na lestvici HDI, obratno pa velja za negativno vrednost. Slovenija je tako uvrščena za eno mesto višje, saj je glede na GDI boljše uvrščena v primerjavi s HDI, največ mest izgubi Japonska, največ pa pridobi Velika Britanija.

Za tiste države, ki na račun GDI-ja izgubljajo mesta, bi lahko rekli, da je njihova vrednost HDI-ja realno nižja zaradi neenakosti med spoloma. Človekov razvoj namreč pomeni izboljšanje blaginje za vse ljudi, ne glede na spol. Zato lahko rečemo, da je v primeru, kadar ima eden izmed spolov večje koristi od človekovega razvoja kot drugi, HDI te države precenjen.

2.3 Merilo razporejenosti moči po spolu (GEM)

GEM meri neenakost med spoloma na ključnih področjih gospodarske in politične participacije ter s tem možnosti odločanja. Sestoji iz treh sestavin (Hanžek et al., 2000, str. 170):

- 1) deleža žensk na vodstvenih (izvršilnih in menedžerskih) in strokovnih (profesionalnih) položajih;
- 2) deleža žensk v parlamentu;
- 3) deleža dohodka žensk (v skupnem dohodku).

Prva sestavina naj bi prikazovala ekonomsko aktivnost in moč odločanja, druga pa politično aktivnost žensk ter možnost političnega odločanja. Namen dohodkovne komponente je prikazati moč razpolaganja z ekonomskimi viri. Potek izračuna je identičen kot v primeru GDI-ja, le da so merjeni dosežki na zgoraj navedenih področjih (Hanžek et al., 2000, str. 171).

V Tabeli 3 so prikazane vrednosti GEM-a za leto 2005 za izbrane države. V primerjavi s Tabelo 2 pride do razlik v vodilni peterici, manjkata pa vrednosti GEM-a za Indijo in Nigerijo. GEM je namreč izračunan zgolj za 93 držav, vzrok pa je iskati v nedostopnih ali nekvalitetnih podatkih.

Tabela 3: Merilo razporejenosti moči po spolu za izbrane države za leto 2005

Država	GEM vrednost	GEM rang	HDI rang	Država	GEM vrednost	GEM rang	HDI rang
Norveška	0,910	1	2	ZDA	0,762	15	12
Švedska	0,906	2	6	Francija	0,718	18	10
Finska	0,887	3	11	Italija	0,693	21	20
Danska	0,875	4	14	Hrvaška	0,612	40	47
Islandija	0,862	5	1	Slovenija	0,611	41	27
Nemčija	0,831	9	22	Madžarska	0,569	50	36
Kanada	0,82	10	4	Japonska	0,557	54	8
Avstrija	0,788	13	15	Kitajska	0,534	57	81
Velika Britanija	0,783	14	16	Etiopija	0,477	72	169

Vir: HDR 2007/2008, str. 330-333.

Opazimo, da zgolj dve državi, in sicer Norveška in Islandija, ki se uvrščata med pet najboljših po vrednosti HDI-ja, spadata v vodilno peterico tudi po GEM-u. Avstralija, Kanada in Irska pa se glede na GEM uvrščajo precej mest nižje v primerjavi s HDI-jem. Irska, ki je sicer na 5. mestu na HDI lestvici, zaseda glede na GEM zgolj 19. mesto. Slovenija se z vrednostjo GEM-a 0,611 uvršča na 41. mesto med 93 državami. Ker se vrednost GEM-a močno razlikuje od vrednosti HDI-ja, lahko sklepamo, da je v Sloveniji prisoten problem neenakomerne razporejenosti moči med spoloma. Nasprotno pa velja za Švedsko, Finsko in Dansko, ki se na podlagi GEM-a uvrščajo kar nekaj mest bolje kot na HDI lestvici. Na splošno lahko opazimo, da najboljše

dosežke v GEM-u dosegajo skandinavske države. Slabo se glede na GEM odrežejo Japonska, Madžarska, Kitajska in Etiopija, saj dosegajo vrednosti pod 0,6, kar kaže na veliko neenakost v razporejenosti moči med spoloma, zato se po tem kriteriju uvrščajo v drugo, slabšo polovico držav glede na GEM.

Ženske praviloma ne uživajo enakih možnosti kot moški. Ta neenak status ohranja močne razlike med tem, koliko ženske prispevajo k človekovemu razvoju, in tem, koliko imajo same od tega. Iz tega razloga je bil predstavljen GEM, ki opozarja na problem neenake razporejenosti moči med spoloma. Predstavlja tehten argument civilne družbe in pristašev gibanja za pravice žensk ter hkrati nosilec politik omogoča oblikovanje najrazličnejših ženskam naklonjenih politik in programov.

2.4 Indeks revščine (HPI)

Kljub napovedim nekaterih razvojnih teoretikov o zmanjševanju razlik med ljudmi in narodi, vedno bolj narašča prepad med bogatimi in revnimi, med razvitimi in manj razvitimi državami. Z namenom osredotočenja na revne, je UNDP razvil indeks revščine (HPI). Pomembno je poudariti, da HPI ne sme biti viden kot substitut za HDI. HDI se osredotoča na skupnost kot celoto, kot na konglomerat, HPI pa osvetli predvsem problematiko revnih. Na revščino lahko gledamo kot na najhujšo obliko prikrajšanosti. Potrebno je opozoriti na različnost revščine v razvitih in manj razvitih državah. V slednjih revščina vključuje lakoto, nepismenost, pomanjkanje zdravstvene oskrbe in pitne vode ipd. V razvitih državah pa se študije revščine osredotočajo na povsem druge spremenljivke, kot na primer na socialno izključenost, nezmožnost biti del življenja skupnosti. Iz tega sledi, da ni možna kreacija indeksa revščine, ki bo enako pomemben za vse tipe držav (Sen & Anand, 1997, str. 1-4). Zato sta bila razvita dva indeksa revščine, in sicer indeks revščine za države v razvoju (v nadaljevanju HPI-1) in indeks revščine za izbrane OECD države (v nadaljevanju HPI-2). Indeks revščine sta izražena v odstotkih in lahko zavzameta vrednosti od 0 do 100%, pri čemer višja vrednost pomeni slabšo uvrstitev države glede na doseženi indeks revščine, vsaki od sestavin indeksa pa v izračunu pripada enaka utež (v primeru HPI-1 enotretjinska, v primeru HPI-2 pa enočetrtinska).

HPI-1 meri prikrajšanost v treh osnovnih dimenzijah človekovega razvoja, ki sestavljajo tudi HDI (Human Development Report, 2007, str. 357):

- 1) dolgo in zdravo življenje: izpostavljenost smrti pri relativno zgodnji starosti, merjeno z verjetnostjo, da novorojenec ne bo doživel 40. leta;
- 2) znanje: izključenost iz sveta branja in komunikacije, merjeno z stopnjo nepismenosti odraslih;
- 3) spodoben standard življenja: pomanjkanje dostopa do splošne gospodarske preskrbe, merjeno s povprečjem dveh indikatorjev, t.j. odstotkom populacije, ki ne uporablja naprednega vodnega vira in odstotkom otrok, ki so prelahki za svoja leta.

HPI-1 je izračunan za 108 držav v razvoju. V Tabeli 4 na naslednji strani so prikazane vrednosti HPI-1 za 5 najboljše in 5 najslabše uvrščenih držav glede na indeks revščine za države v razvoju.

Tabela 4: Indeks revščine za države v razvoju za leto 2005 za izbrane države

Država	HPI-1 vrednost (v %)	HPI-1 rang	Država	HPI-1 vrednost (v %)	HPI-1 rang
Barbados	3	1	Niger	54,7	104
Urugvaj	3,5	2	Etiopija	54,9	105
Čile	3,7	3	Burkina Faso	55,8	106
Argentina	4,1	4	Mali	56,4	107
Kostarika	4,4	5	Čad	56,9	108

Vir: HDR 2007/2008, str. 238-240.

Glede na vrednost indeksa revščine HPI-1 se med državami v razvoju najbolj odreže Barbados, saj dosega vrednost indeksa (izraženega v odstotkih) 3%. Najslabše mesto pa zaseda Čad z vrednostjo HPI-1 56,9%, kar pomeni, da so prebivalci Čada v veliko večji meri kot prebivalci Barbadosa izpostavljeni tveganju revščine oziroma tveganju prezgodnje smrti, neizobraženosti in nizkemu življenjskemu standardu. V Čadu je verjetnost, da novorojenec ne bo doživel 40. leta starosti kar 32,9%, medtem ko je na Barbadosu ta verjetnost manjša za 29,2 odstotne točke in znaša zgolj 3,7%. V Čadu je kar 74,3% odraslih nepismenih, 58% populacije nima dostopa do naprednega vodnega vira, 37% otrok pa je prelahkih za svoja leta. Opazimo lahko velik prepad med prvimi in zadnjimi petimi državami po vrednosti HPI-1.

HPI-2 meri prikrajšanost v istih dimenzijah kot HPI-1, pri čemer pa vključuje tudi socialno izključenost. Odseva torej prikrajšanost v štirih dimenzijah (Human Development Report, 2007, str. 357):

- 1) dolgo in zdravo življenje: izpostavljenost smrti pri relativno zgodnji starosti, merjeno z verjetnostjo, da novorojenec ne bo doživel 60. leta;
- 2) znanje: izključenost iz sveta branja in komunikacije, merjeno z stopnjo funkcionalne nepismenosti odraslih (starih med 15 in 65 let);
- 3) spodoben življenjski standard, merjen z odstotkom ljudi, ki živijo pod pragom revščine;
- 4) socialna izključenost, merjena s stopnjo dolgoročne brezposelnosti (12 mesecev in več).

Vrednosti HPI-2 so izračunane zgolj za 19 držav. Na tem mestu velja opozoriti, da kljub temu, da gre za indeks revščine v izbranih OECD državah, se le-ta izračunava tudi za nekatere razvite države, ki niso članice te skupnosti. V Tabeli 5 so prikazane vrednosti HPI-2 za 5 najboljše in 5 najslabše uvrščenih držav glede na doseženo vrednost HPI-2.

Tabela 5: Indeks revščine za izbrane OECD države za leto 2005

Država	HPI-2 vrednost (v %)	HPI-2 rang	Država	HPI-2 vrednost (v %)	HPI-2 rang
Švedska	6,3	1	Španija	12,5	15
Norveška	6,8	2	Velika Britanija	14,8	16
Nizozemska	8,1	3	ZDA	15,4	17
Finska	8,1	4	Irska	16	18
Danska	8,2	5	Italija	29,8	19

Vir: HDR 2007/2008, str. 241-242

Švedska je s 6,3% uvrščena na prvo mesto glede na vrednost indeksa revščine v izbranih OECD državah. Opazna je velika razlika med prvouvrščeno državo in Italijo, ki dosega vrednost HPI-2 29,8%. V Italiji namreč kar 12,7% populacije živi pod pragom revščine, medtem ko je na Švedskem takšnih zgolj 6,5%. Najslabše pa se Italija odreže na področju funkcionalne nepismenosti odraslih, saj je takšnih kar 47% celotne populacije, v primerjavi s Švedsko, kjer je ta odstotek občutno nižji in znaša 7,5%. Verjetnost, da novorojenec ne bo doživel 60. leta starosti znaša v Italiji 7,7%, stopnja dolgoročne brezposlenosti pa dosega 3,4%.

Oba indeksa revščine (HPI-1 in HPI-2) služita številnim namenom (Jahan, b.l., str.11):

- 1) kljub nepopolnosti predstavljata relativno enostavno mero za večdimenzionalni pojav revščine. Pomembno dopolnjujeta HDI, saj kažeta distribucijo povprečnih dosežkov človekovega razvoja;
- 2) prispevata k spoznanju, da revščina ni le problem juga, temveč tudi držav na severu;
- 3) HPI-2 je omogočil razločevanje med državami, ki so si glede na povprečne dosežke ekstremno blizu in se zato težko ločijo. Doseganje visoke ravni človekovega razvoja namreč še ne pomeni, da se le-ta avtomatsko prevede v nizko raven prikrajšanosti.

S strani OZN-a je bil kot prvi razvit indeks človekovega razvoja. Zaradi potrebe po vključitvi neenakosti med spoloma ter upoštevanju prepada med revnimi in bogatimi, so bili razviti še GDI, GEM, HPI-1 in HPI-2 indeksi. HDI je sicer res eden izmed najbolj priljubljenih in najpogosteje uporabljenih mer človekovega razvoja, vendar ga je smotrno dopolniti še z drugimi indeksi, ki odražajo dejstva, ki jih HDI spregleda. HDI namreč ne odraža neenakosti med moškimi in ženskami, neenake razporejenosti moči med spoloma, razlik med revnimi in bogatimi ipd. Zato je pri preučevanju dosežene ravni človekovega razvoja v posamezni državi priporočljivo svojo pozornost nameniti ne le HDI-ju, temveč tudi ostalim zgoraj navedenim indeksom. S tem dobimo popolnejšo sliko o dosežkih države na področju človekovega razvoja.

3 INDEKS ČLOVEKOVEGA RAZVOJA

3.1 Nastanek indeksa človekovega razvoja

Gospodarska rast ni primerno merilo ravni človekovega razvoja posamezne države. Da bi ustvarili ravnovesje med gospodarsko rastjo na eni strani in zaščito interesov revnih in marginaliziranih skupin na drugi strani, je bil leta 1990 v prvem HDR-ju predstavljen HDI. Idejni oče omenjenega indeksa, ki predstavlja merilo družbenega in gospodarskega napredka, je Mahbub ul Haq, ki je pri snovanju HDI-ja izhajal iz koncepta o paradigmi človekovega razvoja, za katero je zaslužen Amartya Sen. Haqova vizija je bila ustvariti mero, ki bo za razliko od BDP-ja v kar največji meri odražala tudi socialne vidike človeških življenj (Human Development Report – United Nations Development Programme, 2009).

Temeljne vsebinske in metodološke dileme ter izhodišča nastanka indeksa človekovega razvoja, o katerih diskutira Mahbub ul Haq (2005, str. 127-128), so:

- 1) Novi indeks naj bi odražal razvoj kot povečevanje možnosti za ljudi. Te možnosti oziroma izbire, ki jih ima človek so sledeče: živeti dolgo, pridobivati znanje, imeti spodoben življenjski standard, opravljati plačano delo, dihati čist zrak, biti svoboden in živeti v skupnosti. Jasno je bilo, da bo kvantifikacija vseh teh faktorjev težka, a kljub temu je bilo potrebno vključiti mere, ki bi kar najbolj odsevale te vrednote.
- 2) Indeks bo sestojil iz manjšega števila spremenljivk, z namenom da ga ohranimo enostavnega, prilagodljivega in razumljivega. Osnovna želja je bila predstaviti indeks tako, da bo ta mera omogočala izvajanje politik v skupnostih, v katerih ljudje živijo.
- 3) Namesto večjega števila ločenih indeksov bo skonstruiran zgolj en sestavljen indeks, ki bo vključeval tako gospodarske kot tudi socialne možnosti, z razvojnimi cilji, ki bodo izraženi z eno samo številko. Med gospodarsko rastjo in socialnim napredkom namreč obstaja sinergija. Vsak od njiju se hrani z drugim ter je od drugega odvisen, zato je potrebna vključitev indikatorjev obeh konceptov.
- 4) Obseg in metodologija indeksa bosta fleksibilna, kar bo omogočilo nadaljnji razvoj, saj se bodo od raziskavah pojavila številna vprašanja in kritike.
- 5) Indeks bo predstavljen kljub nezanesljivim podatkom. V tem primeru bodo uporabljeni približki, ki bodo služili osvetlitvi problema nezanesljivosti in premajhnega števila podatkov, s čimer bo ustvarjen pritisk na povečanje kakovosti statističnih podatkov.

Jahan (b.l., str. 3-4) navaja, da je rojstvo HDI-ja povezano z napetostjo med dvema ciljema; imeti mero, ki bo statistično in znanstveno povsem pravilna, ali imeti mero, ki ne bo tako zelo popolna, vendar bo atraktivna za nosilce državnih politik. Dosežen je bil kompromis med tema dvema ciljema, tako da je bil skonstruiran HDI, ki je precej natančen, obenem pa zbuja pozornost pristojnih oblasti. HDI meri povprečne dosežke v človekovem razvoju neke družbe. Kot je že bilo predstavljeno, ga sestavljajo tri osnovne dimenzije človekovega življenja:

- 1) dolgo in zdravo življenje;
- 2) znanje;
- 3) spodoben življenjski standard.

Iz teh treh dimenzij izhajajo osnovne človekove zmožnosti. Potrebno je poudariti, da kljub temu, da se HDI osredotoča le na te tri dimenzije, ostali vidiki človekovega življenja niso nepomembni. Človekove pravice, participacija, diskriminacija itd. imajo, kljub temu da niso upoštevane v HDI, pomembno vlogo, ki je ne gre zanemariti. Osnovne zmožnosti so nujne za doseganje blaginje ljudi in ko so dosežene, se odprejo vrata tudi za druge priložnosti.

Vsi elementi HDI-ja imajo enake uteži, vendar ne zaradi preprostosti in lažjega izračuna. Vzrok je namreč v tem, da so vse dimenzije indeksa enako pomembne in zaželjene za gradnjo človekovih zmožnosti. Obenem velja poudariti, da predpostavka o substituciji posameznih dimenzij ne velja, zato so vprašanja kot npr. koliko BDP-ju se lahko odrečemo na račun enega dodatnega leta pričakovane življenjske dobe, povsem nepomembna. V primeru HDI-ja pa velja predpostavka o transformaciji, kar pomeni, da se, če vzamemo za primer izobrazbo, le-ta transformira v znanje, to pa poveča človekove zmožnosti in posledično višino BDP-ja (Jahan, b.l., str. 4-5).

Anand in Sen (2000, str. 99-102) trdita, da je izrednega pomena, kako se narodni resursi dejansko uporabijo, npr. kakšna je javna zdravstvena oskrba, kako je celotni dohodek razdeljen med revne in bogate ipd. Dohodkovna komponenta je v HDI-ju uporabljena zgolj kot indirektni kazalec zmoglosti, ki niso v dovolj veliki meri izražene z merami dolgoživosti in izobrazbe. Dolgoživost in izobrazba sta seveda pomembni sestavini človekovega razvoja, zato konstrukcija HDI-ja vsekakor ne more biti uspešna brez vključitve sestavin, ki odsevajo preživetje in učenje. Vendar bi bilo narobe, če bi pozornost posvetili le tema dvema kazalcema. Vloga dohodkovne komponente je torej, da služi kot približek za kar nekaj pomembnih vidikov kvalitete življenja, ki so izpuščeni v primeru popolne koncentracije zgolj na dve prej navedeni področji.

3.2 Prednosti indeksa človekovega razvoja

Največja prednost HDI-ja je, da predstavlja relativno preprosto mero razvoja, izraženo zgolj z eno številko. Za razliko od BDP-ja ne vključuje zgolj gospodarskih vidikov razvoja, temveč se osredotoča tudi na socialno komponento človeških življenj. Obenem služi širjenju javnega interesa na področju zdravja in izobrazbe, ki predstavljata odločilen faktor človekovega razvoja (Gatt, 2005, str. 23-26).

S prihodom HDI-ja med indikatorje razvoja, med katerimi je pred tem prevladoval BDP, se je spremenil pogled na razvoj, ki sedaj velja za občutno širši pojem od pojma gospodarska rast. HDI je spodbudil zdravo tekmovanje med državami in njihovimi sosedi ter največjimi tekmeci. Tabele z rangiranimi državami, ki so predstavljene v vsakoletnih HDR-jih, so deležne velike pozornosti s strani nosilcev politik, saj jim omogočajo vpogled v to, zakaj zaostajajo za drugimi državami. Na podlagi tega pa se sprejemajo odločitve o ukrepih, ki bi stanje spremenili na boljše. Ne gre zgolj za nekaj številke na papirju, temveč so te številke tudi upoštevane pri alokaciji resursov, državnih politikah, institucionalni strukturi ipd. Na podlagi dosežkov v razvoju za posamezne regije prihaja do obsežne prerazporeditve resursov, enako pa velja tudi za meddržavne razvojne pomoči in programe (Jahan, b.l., str. 7-8).

Ravno preprostost in razumljivost HDI-ja je eden izmed ključnih vzrokov za njegovo široko uporabo s strani nosilcev državnih, regionalnih in lokalnih politik. HDI je možno tudi disagregirati ter s tem odkriti neenakosti med regijami, etničnimi skupinami, mestnimi in podeželskimi območji ipd., s tem pa HDI predstavlja pomemben argument v javnih razpravah ter obenem vzpodbuja države h kvalitetnejšemu zbiranju statističnih podatkov (Jahan, b.l., str. 3).

Kot prednost indeksa človekovega razvoja lahko navedemo tudi njegovo univerzalnost s poudarkom na osnovnih sposobnostih in s tem možnost aplikacije tako na razvite države kot tudi na države v razvoju. Indeks namreč sestavljajo tri osnovne sestavine človekovega življenja. Dolgo in zdravo življenje, spodoben življenjski standard in izobrazba brez dvoma predstavljajo temeljne cilje za vse države sveta. Dimenzije zdravja, dohodka in izobrazbe so namreč splošno cenjene s strani ljudi po vsem svetu. HDI se ne osredotoča zgolj na eno komponento, center pozornosti ni usmerjen le na eno področje človekovega življenja. Z vključitvijo treh osnovnih

determinant blaginje ljudi hkrati ohranja enostavnost in razumljivost, a po drugi strani tudi dovolj dobro odseva doseženo raven človekovega razvoja (Jahan, b.l., str. 3).

HDI ni popolna mera človekovega razvoja, vendar kljub temu vzbuja zanimanje številnih raziskovalcev, nosilcev politik, razvojnih aktivistov in akademikov. Kljub nepopolni sliki, ki jo daje, je HDI v zadostni meri privlačen za nosilce državnih politik ter predstavlja predmet številnih javnih razprav. Pomembna pozitivna lastnost je tudi njegova fleksibilnost. Mnoge merila so namreč povsem rigidna in ne dopuščajo sprememb in nadaljnega razvoja, obseg in metodologija HDI-ja pa ostajata v času fleksibilna in odprta za spremembe. HDI se še vedno razvija in odgovarja na številne kritike ter jih tudi upošteva, vse to z namenom, da postane boljša mera človekovega razvoja. Slabostim ter kritikam HDI-ja se posvečamo v nadaljevanju.

3.3 Slabosti indeksa človekovega razvoja

Koncept človekovega razvoja je tako kompleksen pojem, da ga noben indeks ne more odraziti v celoti. To velja tudi za HDI, saj le nekako na kratko povzema vidike človekovega razvoja, ne odseva pa jih v celoti. Da bi dobili boljšo sliko o človekovem razvoju je potrebno HDI dopolniti s številnimi drugimi pomembnimi indikatorji. Če bi želeli metaforično predstaviti človekov razvoj kot hišo, potem bi HDI predstavljal zgolj in samo vrata te hiše. Narobe je, če enačimo vrata s hišo, prav tako pa je narobe tudi, če se ustavimo pri vratih in ne stopimo v hišo ter jo podrobneje raziščemo (Jahan, b.l., str. 3-4).

Številne kritike predlagajo vključitev več spremenljivk, vendar bi to lahko ogrozilo preprostost indeksa. Problematika je tudi v zanesljivosti podatkih za predlagane nove spremenljivke in da nekatere od njih le težka kvantificiramo. Bolje kot vključevanje vedno novih in novih spremenljivk je preprosto sprejeti dejstvo, da je HDI le delen odsev realnosti. Nekateri so mnenja, da je boljše oblikovati serijo ločenih indeksov, od katerih vsak predstavlja različen vidik družbenega napredka, kot pa sestavljen indeks, ki sproža veliko razprav glede ustreznosti uporabljenih uteži ter metode, po kateri je izračunan iz podindeksov. Toda za nosilce razvoja je veliko lažje kot razpolaganje s celo množico indeksov, ki kažejo v različne smeri, da jim je na voljo le en indeks, ki kaže na splošno stanje (Haq, 2003, str. 134-136).

Ena izmed kritik se nanaša tudi na problem izbire (angl. *trade-off*) med posameznimi spremenljivkami, ki sestavljajo HDI. Vendar je na tem mestu potrebno opozoriti, da avtorji indeksa temu nasprotujejo, saj zagovarjajo stališče o ničelni substituciji. Po mnenju kritikov pa je lahko vsaka posamezna dimenzija nadomeščena z drugo dimenzijo. Dve državi torej lahko dosežeta enako vrednost HDI-ja, pri čemer daje ena večji poudarek gospodarski rasti, druga pa izobrazbi in zdravstveni negi. Na podlagi poznavanja izpeljave HDI-ja lahko torej npr. izračunamo *trade-off* med dolgoživostjo in dohodkom, t.j. koliko dodatnega dohodka zahteva izguba enega leta življenja za doseganje iste vrednosti HDI-ja. V primeru države, katere BDP je pod svetovnim povprečjem, bo porast BDP-ja na prebivalca za približno 100\$ kompenziral eno leto nižjo pričakovano življenjsko dobo, pri čemer pa bo HDI ostal enak. Na tem mestu se lahko vprašamo, ali je cena enega leta življenja res tako zelo nizka (Revallion, 1997, str. 633).

Indeks izobrazbe velja z vidika držav z visoko stopnjo človekovega razvoja za metodološko spornega. Njegova metodološka zasnova namreč prikriva pomembne razlike med državami, zlasti med najbolj razvitimi. Zaradi nedostopnosti podatkov je vključenost v izobraževanje namesto z neto stopnjami, ki upoštevajo samo redno vključene, izražena v bruto stopnjah (števec predstavljajo vsi vključeni, ne glede na starost). Z vidika najbolj razvitih je neprimerna tudi metodologija merjenja pismenosti, še posebej, ker sta stopnji pismenosti pripisani kar dve tretjini vrednosti indeksa izobrazbe. Ta je v skupini držav z visoko stopnjo človekovega razvoja namreč skoraj 100%. Ker pa so različne (druge) oblike pismenosti kot so npr. številčna, bralna, funkcionalna itd. kot pomemben razvojni dejavnik izključene, indeks izobrazbe ne kaže dejanske (ne)pismenosti prebivalstva razvitih držav, kar pa še ne pomeni, da slednja ni problematična (Poročilo o razvoju, 2008, str. 156).

Že od nekdaj je prisotna standardna kritika, da je v sklopu paradigme človekovega razvoja predpostavljen univerzalizem. Do neke stopnje je to brez dvoma res. Literatura človekovega razvoja se usmerja na dejanske in potencialne ljudi, kjerkoli že so, neupoštevajoč kulturo naroda ali družbeno skupino. To pomeni, da paradigma človekovega razvoja ne upošteva razlik v kulturi. Išče torej ravni, ki iz kulturnega vidika veljajo za konstanto. Kritika v povezavi s kulturnimi razlikami se navezuje na ugotovitve, da seveda obstajajo določene vrednote, ki si jih vsi delimo, vendar so realizirane, torej zavzamejo konkretno obliko, na različne načine v različnih kulturah in narodih (Qizilbash, 2002, str. 13-14).

Kritike se nanašajo tudi na kvaliteto podatkov, na podlagi katerih temelji izračun HDI-ja. Prikrite so tudi variacije povprečnih dosežkov znotraj države. BDP na prebivalca je zgolj približek povprečnega dohodka, pri čemer pa ni upoštevana neenakost v distribuciji dohodka znotraj države. Primernost kazalnika BDP je vprašljiva tudi zaradi profitov multinacionalnih podjetij v majhnih ekonomijah, kar je pogost pojav dandanes, ko živimo v t.i. globalni vasi. Zato je predlagana uporaba BNP-ja namesto BDP-ja (Morse, 2003, str. 285).

Predmet številnih razprav je tudi dejstvo, da je zasledovanje trendov HDI-ja takorekoč kaotično. Eden izmed vzrokov je vsakoletno spreminjanje števila držav, ki so vključene v poročila. Država lahko izgubi mesta na lestvici zgolj zato, ker so bile vključene nove države, ki dosegajo višje vrednosti HDI-ja. To pa še ne pomeni, da je država nazadovala v človekovem razvoju. Na začetku je bila maksimalna in minimalna vrednost izračunana iz niza podatkov za tisto leto in torej ni bila konstantna, zato je država lahko pridobila ali nazadovala na lestvici v odvisnosti od tega, kaj so drugi dosegli na področjih merjenih komponent, kljub temu da v njenih komponentah morda niti ni prišlo do razlik (Morse, 2003, str. 285-286).

Indeks človekovega razvoja je pod nenehnim udarom kritik, kar pa ne preseneča, saj je izraziti doseženo raven človekovega razvoja zgolj z eno samo številko pravzaprav »misija nemogoče«. Kritike pa s seboj prinašajo tudi predlagane izboljšave, med katerimi prevladujejo tiste, ki se nanašajo na vključitev novih spremenljivk v izračun HDI-ja.

3.4 Izboljšave indeksa človekovega razvoja

HDI dandanes velja za standard merjenja človekovega razvoja, vendar je, kot je bilo predstavljeno v prejšnjem poglavju, podvržen številnim kritikam. Skladno s tem se pojavljajo predlogi za izboljšanje indeksa, vse to z namenom, da bi HDI kar v največji meri odseval vidike človekovega razvoja. Izhajajoč iz fleksibilnosti metodologije HDI-ja so že bile izvedene določene metodološke spremembe indeksa. Podindeks izobrazbe je sprva upošteval le pismenost odraslih, kasneje pa je bil dopolnjen z leti šolanja, ki pa so bila leta 1995 nadomeščena z bruto vpisnim količnikom. Zaradi problemov, ki so izhajali iz nefiksiranih minimalnih in maksimalnih vrednosti posameznih dimenzij, so bile le-te leta 1994 fiksirane. Za komponento dohodka pa so bili v izračun uvedeni logaritmi (Jahan, b.l., str. 6). Kritike HDI-ja so spremljane s predlaganimi spremembami v metodologiji ali celo novimi indeksi, ki bi nadomestili oziroma dopolnili HDI. V nadaljevanju omenjamo nekatere izmed njih.

a.) Globalni razvojni indeks (angl. *Global Development Index*)

Slednji v primerjavi s HDI-jem vključuje tudi okoljsko in socialno komponento, t.j. varnost in socialno vključenost, prilagojena pa je tudi komponenta zdravja. Pričakovana življenjska doba ob rojstvu je nadomeščena z življenjsko dobo, ki je prilagojena za zdravje (angl. *Health Adjusted Life Expectancy*), s tem pa je vključena ne le dolžina, temveč tudi kvaliteta življenja. Pojavlja se argument, da HDI vključuje zmožnosti, ki pripadajo posamezniku, toda spregleda splošno okolje za razvoj, ki oskrbuje ljudi z osnovnimi svobodami, zato so mnogi mnenja, da bi bilo potrebno vključiti tudi komponento okolja. Predlagani indeks vključuje tudi dimenzijo socialne strukture, ki jo sestavljata varnost ter svoboda, v povezavi s socialno izključenostjo (Chhibber & Laajaj, b.l., str. 6-9).

b.) Subjektivno zaznan HDI (angl. *Perceived Human Development Index*, v nadaljevanju PHDI)

Gre za indeks, ki temelji na subjektivnih zaznavah kazalcev dohodka, zdravja in izobrazbe. Predlagana pa je tudi uvedba nove četrte dimenzije, t.j. zaznavanja delovnih pogojev. Raziskava temelji na primerjavi med objektivnimi dimenzijami na eni strani in subjektivnimi zaznavami dela, zdravja, izobrazbe in dohodka na drugi strani. PHDI je predlagan kot komplementarna subjektivna mera ob HDI (Neri, 2008, str. 3-7).

c.) Indeks človekove svobode (angl. *Human Freedom Index*, v nadaljevanju HFI) in indeks politične svobode (angl. *Political Freedom Index*, v nadaljevanju HPI)

Ker HDI ne vključuje pomembne komponente človekovega razvoja, t.j. svobode, se je leta 1991 v HDR-ju pojavil HFI, v poročilu iz leta 1992 pa HPI, ki pa sta bila kmalu opuščena. V ozadju oblikovanja HFI-ja in HPI-ja je bila ideja, da s tem, ko je cilj človekovega razvoj povečevati izbiro ljudi, te izbire ne morejo biti uresničene brez civilne, ekonomske in politične svobode. Nobeden od teh dveh indeksov ni preživel več kot dve leti zaradi problematične metodologije (Chung, b.l., str. 8).

d.) Etični indeks človekovega razvoja (angl. *Ethics-augmented Human Development Index*, v nadaljevanju E-HDI)

Kot nov kazalec socio-ekonomskih sprememb in razvoja je predlagan E-HDI. Indeks vključuje svododo, zaupanje, okoljsko skrb in institucijo družine. Tako kot je HDI-ju uspelo preusmeriti pozornost zgolj z BDP-ja, želi E-HDI vključiti etično komponento. Etične vrednote vsekakor igrajo pomembno vlogo v razvoju npr. stremenje k enakosti vpliva na izkoreninjenje revščine, samostojnost in svoboda pospešujeta blaginjo, integriteto in dostojanstvo, pravičnost zagotavlja enake priložnosti za vse in skrb za okolje varuje naravo, ohranja življenje in podpira vzdržni razvoj. Predlagana je vključitev emisij CO₂, indeksa svobode, indeksa vrednotenja družine in indeksa zaupanja (Dar, 2004, str. 1073-1075).

e.) Neenakosti prilagojeni indeks človekovega razvoja (angl. *Inequality-Adjusted Human Development Index*)

V izračunu tega indeksa je upoštevana neenakost v distribuciji dohodka, izobrazbe in pričakovanega trajanja življenja ob rojstvu. Predstavljeni so Ginijevi koeficienti za 20 držav v razvoju, ki merijo neenakosti v letnem dohodku, pridobivanju izobrazbe in življenjski dobi. Te kalkulacije so nato združene z podatki iz HDI-ja in tako tvorijo neenakosti prilagojeni indeks človekovega razvoja (Hicks, 1997, str. 1291-1293).

f.) Indeks, ki je občutljiv na onesnaževanje (angl. *Pollution-sensitive Human Development Index*, v nadaljevanju HDPI)

Osnova tega indeksa je izračun HDI-ja, pri čemer pa je vključen tudi okoljski faktor, t.j. emisije CO₂ na prebivalca, ki izhajajo iz industrijskega procesa. HDPI tako »kaznjuje« države, ki dosegajo rast dohodka na račun onesnaževanja okolja (Vega in Urrutia, 2001, str. 199-204).

Indeks človekovega razvoja je bil deležen že številnih kritik, vendar velja opozoriti na dejstvo, da mnogi kritiki ne razumejo dovolj dobro, kaj HDI sploh predstavlja, zato prihaja do njegove napačne uporabe in neutemeljenih kritik. Jahan (b.l., str. 9) opozarja, da HDI ni indeks, ki bi v popolnosti odrazil celoten koncept človekovega razvoja, saj se osredotoča zgolj na tri dimenzije le-tega. Zato ne spodkopava pomembnosti politične svobode, varnosti človeka, okolja, človekovih pravic ipd. Osredotoča se na tiste tri dimenzije, katerih izpolnjevanje odpira vrata za druge priložnosti. HDI v nobenem primeru ne predstavlja celotne slike človekovega razvoja, saj je le nekakšna zbirna mera. Ne sme biti viden kot nadomestilo za vse bogate informacije, ki jih vključujejo HDR-ji, temveč mora le-te dopolnjevati, saj je le na podlagi celovite analize možno dobro oceniti doseženo raven človekovega razvoja v neki državi.

Kljub temu, da UNDP nenehno poudarja dejstvo, da HDI ne odseva popolne slike človekovega razvoja, se pojavljajo vedno nove in nove kritike, ki se večinoma nanašajo na vidike človekovega razvoja, ki jih HDI ne odraža. Vendar velja opozoriti, da bi z vključitvijo predlaganih novih spremenljivk v HDI ogrozili eno njegovih največjih prednosti, t.j. preprostost in razumljivost. Potrebno je sprejeti dejstvo, da je HDI le delni odsev realnosti in da je za bolj celovit pogled na raven človekovega razvoja neke države potrebno upoštevati še druge kazalnike. HDI kljub številnim pomankljivostim dovolj dobro odraža doseženo stopnjo

človekovega razvoja posamezne države in je zato pogosto deležen zanimanja s strani državnih politik. Gre za enega izmed najbolj priljubljenih indeksov, katerega vrednosti so pogosto predmet meddržavnih primerjav ter posledično tekmovanja za čim boljšimi dosežki na področju človekovega razvoja. V nadaljevanju so podrobneje analizirane vrednosti in gibanja HDI-ja v Sloveniji, pozornost pa je v veliki meri namenjena tudi primerjavam z drugimi državami ter geografskimi območji. Na primeru Slovenije je s pomočjo HDI-ja, izračunanega na ravni regij, prikazan problem, ki pesti tudi mnoge druge države po svetu, in sicer neenakomeren regionalni razvoj.

4 INDEKS ČLOVEKOVEGA RAZVOJA V SLOVENIJI

4.1 Izračun indeksa človekovega razvoja za Slovenijo

V drugem poglavju je že bila predstavljena metodologija izračuna indeksa človekovega razvoja. Gre za sestavljen indeks, ki sestoji iz treh (pod)indeksov, in sicer iz indeksa pričakovane življenjske dobe ob rojstvu, indeksa izobrazbe in indeksa BDP. V nadaljevanju je v posameznih korakih prikazan izračun HDI-ja na primeru Slovenije.

1. korak: izračun indeksa pričakovane življenjske dobe ob rojstvu (v letih)

Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu (v letih) je bilo v Sloveniji v letu 2005 77,4 leta. Ob upoštevanju maksimalnih in minimalnih vrednosti za izračun indeksa pričakovane življenjske dobe ob rojstvu le-ta znaša 0,873, kar je razvidno iz enačbe (4).

$$\text{Indeks pričakovane življenjske dobe ob rojstvu} = \frac{77,4 - 25}{85 - 25} = 0,873 \quad (4)$$

2. korak: izračun indeksa izobrazbe (v %)

Za izračun indeksa človekovega razvoja potrebujemo tudi indeks izobrazbe, ki je sestavljen iz indeksa stopnje pismenosti odraslih, ki ima ponder dve tretjini, ter indeksa bruto vključenosti v izobraževanje, ki ima ponder ena tretjina. Na podlagi enačbe (6) znaša slednji 0,943, vrednost indeksa stopnje pismenosti odraslih pa izhaja iz enačbe (5) in znaša 0,99. Na tem mestu velja opozoriti, da je dejansko stopnja pismenosti odraslih v Sloveniji 99,7%, vendar se v praksi v izračunu uporablja vrednost 99%. Na podlagi teh dveh indeksov je z upoštevanjem pripadajočih uteži izračunan indeks izobrazbe, katerega vrednost 0,974 je razvidna iz enačbe (7) na naslednji strani.

$$\text{Indeks stopnje pismenosti odraslih} = \frac{99 - 0}{100 - 0} = 0,99 \quad (5)$$

$$\text{Indeks bruto vključenosti v izobraževanje} = \frac{94,3 - 0}{100 - 0} = 0,943 \quad (6)$$

$$\text{Indeks izobrazbe} = \frac{2}{3}(0,99) + \frac{1}{3}(0,943) = 0,974 \quad (7)$$

3. korak: izračun indeksa BDP (v PPP\$)

Zadnji (pod)indeks, ki sestavlja HDI, je indeks BDP (v PPP\$), katerega izračun je prikazan z enačbo (8). Uporabljen je logaritem dohodka, kot minimalna in maksimalna vrednost pa sta upoštevani vrednosti 100\$ in 40.000\$. Na podlagi BDP-ja na prebivalca (v PPP\$) za Slovenijo za leto 2005, ki znaša 22 273\$, je izračunan indeks BDP, ki znaša 0,902.

$$\text{Indeks BDP} = \frac{\log(22273) - \log(100)}{\log(40000) - \log(100)} = 0,902 \quad (8)$$

4. korak: izračun indeksa človekovega razvoja

V zadnjem koraku na podlagi prej izračunanih (pod)indeksov sledi končni izračun indeksa človekovega razvoja. Vsaka izmed vrednosti posameznega (pod)indeksa ima eno tretjinjsko utež, kar je razvidno iz enačbe (9), na podlagi tega pa je izračunan HDI, katerega pripadajoča vrednost je 0,917.

$$\text{HDI} = \frac{1}{3}(0,874) + \frac{1}{3}(0,974) + \frac{1}{3}(0,902) = 0,917 \quad (9)$$

4.2 Indeks človekovega razvoja in podindeksi za Slovenijo

V Tabeli 6 je prikazana vrednost HDI-ja za Slovenijo v obdobju od leta 2000 do leta 2005. Ker je HDI sestavljen indeks, so podrobneje prikazane tudi vrednosti posameznih (pod)indeksov in komponent, ki ga sestavljajo. Za vsako leto je navedeno tudi mesto, ki ga je Slovenija zasedla med vsemi vključenimi državami ter število le-teh.

Tabela 6: HDI in strukturni kazalniki za Slovenijo za obdobje 2000 do 2005

Leto	2000	2001	2002	2003	2004	2005
HDI	0,879	0,881	0,895	0,904	0,910	0,917
Uvrstitev (število vključenih držav)	29. (173)	29. (175)	27. (177)	26. (177)	27. (177)	27. (177)
Pričakovano trajanje življenja	75,5	75,9	76,2	76,4	76,6	77,4
Indeks pričakovane dobe življenja	0,84	0,85	0,85	0,86	0,86	0,87
Bruto vpisni količnik*	83,0	83,0	90,0	95,0	95,0	94,3
Indeks izobrazbe	0,94	0,94	0,96	0,98	0,98	0,97
BDP per capita PPP\$	17.367	17.130	18.540	19.150	20.939	22.273
Indeks BDP	0,86	0,86	0,87	0,88	0,89	0,90

Legenda: *Vsi vpisani na primarno, sekundarno in terciarno raven izobraževanja glede na populacijo v teoretični starosti za vključenost.

Vir: UMAR, Socialni razgledi 2008, str. 164.

Vrednost HDI-ja za Slovenijo se iz leta v leto povečuje. V letu 2000 je HDI dosegel vrednost 0,879, v letu 2005 pa je narasel že na 0,917. Na podlagi tega pozitivnega trenda lahko rečemo, da se raven človekovega razvoja v Sloveniji izboljšuje. Pomembna pa ni samo absolutna vrednost HDI-ja, temveč tudi to, na katero mesto se Slovenija glede na doseženo raven človekovega razvoja uvršča med državami, za katere je bil izračunan HDI. Kot je razvidno iz Tabele 6 se število vključenih držav le rahlo povečuje oziroma v zadnjih letih celo stagnira, saj je od leta 2002 do leta 2005 v Poročilih o človekovem razvoju vključenih enako število držav, t.j. 177. Slovenija se uvršča nekje med 29. in 26. mestom, v letu 2005 konkretnije zaseda 27. mesto. Ker je vrednost HDI-ja višja od 0,8, se Slovenija uvršča med države z visoko ravniyo človekovega razvoja.

Pričakovano trajanje življenja je v obdobju 2000-2005 naraslo za skoraj 2 leti, saj je leta 2000 znašalo 75,5 let, v letu 2005 pa 77,4 leta, kar je tudi v skladu s svetovnim trendom podaljševanja življenjske dobe. Posledično so opazne tudi vedno višje vrednosti indeksa pričakovane dobe življenja. Stopnja pismenosti odraslih v Tabeli 6 ni posebej predstavljena, saj v celotnem obdobju presega 99%, zato je pri izračunu HDI-ja za vsa opazovana leta uporabljena vrednost 99%. Indeks izobrazbe je edina od komponent, pri kateri pride v opazovanem obdobju do padca vrednosti, in sicer v letu 2005. Vzrok je v zmanjšanju bruto vpisnega količnika na vseh treh ravneh izobraževanja, ki v letu 2005 znaša 94,3, leto poprej pa je bila njegova vrednost višja za 0,7 odstotne točke. Omeniti pa velja porast vključenosti v izobraževanje, saj je bruto vpisni količnik od leta 2000 do leta 2005 narasel za skoraj 12 odstotnih točk. Indeks BDP v celotnem opazovanem obdobju narašča, saj se BDP na prebivalca (v PPP\$) iz leta v leto povečuje in tako v letu 2005 znaša 22.273\$.

Slovenija torej iz leta v leto povečuje vrednost HDI-ja ter tako dosega vedno boljše dosežke na vseh področjih človekovega razvoja, kar se odraža v povečevanju blaginje ljudi. Med 177 državami je zasidrana na 27. mestu. Dosežke iz leta v leto praviloma izboljšuje tudi v posameznih (pod)indeksih sicer sestavljenega indeksa človekovega razvoja, kar je vsekakor dober obet za prihodnost ter odraža stremenje Slovenije k cilji razvitosti, ki jo predstavlja vrednost indeksa človekovega razvoja v višini 1.

4.3 Primerjava Slovenije z izbranimi državami in območji

V Prilogi 1 so navedene vrednosti HDI-ja za 177 držav, med drugim tudi za Slovenijo. Na tem mestu je potrebno opozoriti na dejstvo, da se podatki za izračun HDI-ja nanašajo na leto 2005, čeprav so objavljeni v HDR-ju za leto 2007/2008. V splošnem velja, da HDR za določeno leto vključuje vrednosti HDI-ja, izračunane na podlagi podatkov, ki segajo dve leti nazaj. HDR za leto 2009, ki izide v oktobru, bo torej vključeval vrednosti HDI-ja, ki izhajajo iz podatkov za leto 2007.

Prvo mesto na lestvici HDI pripada Islandiji, ki dosega vrednost 0,968. Na drugem mestu je Norveška, ki prav tako dosega vrednost HDI-ja 0,968, vendar je Islandija zaradi višjega pričakovanega trajanja življenja uvrščena pred njo. Tema dvema državam na vrhu lestvice

sledijo Avstralija, Kanada in Irska, Slovenija pa je z vrednostjo HDI-ja 0,917 med 177 vključenimi državami na 27. mestu. 70 držav dosega vrednost HDI-ja vsaj 0,8, kar jih uvršča v skupino držav z visoko ravniyo človekovega razvoja. 85 držav z vrednostjo HDI-ja med 0,5 in 0,79 dosega srednjo raven človekovega razvoja, preostalih 22 držav, med katerimi prevladujejo države afriške celine, pa zaradi slabih dosežkov, t.j. zaradi vrednosti HDI-ja, ki so nižje od 0,5, uvrščamo v skupino držav z nizko ravniyo človekovega razvoja.

Slovenija tako v primerjavi s prejšnjim letom ostaja na 27. mestu, vrednost HDI-ja pa ji je uspelo izboljšati iz 0,910 na 0,917. Po posameznih komponentah, ki sestavljajo HDI, je Slovenija najbolje uvrščena glede na stopnjo pismenosti odraslih, saj ji zaradi vrednosti v tej dimenziji, ki znaša 99,7% pripada 5. mesto med 139 državami, za katere je bilo možno pridobiti podatke o pismenosti prebivalstva. Zadnje mesto pripada Burkini Faso z zgolj 23,6% stopnjo pismenosti odraslih. Z bruto vpisnim količnikom na vseh treh ravneh izobraževanja, ki znaša 94,3%, se Slovenija med 172 državami uvršča na 16. mesto, zadnje mesto pa je prepuščeno državi Niger, ki v tej dimenziji človekovega razvoja dosega vrednost zgolj 22,7%. BDP na prebivalca po pariteti kupne moči (v \$) je v Sloveniji v letu 2005 znašal 22.273\$, s tem dosežkom pa ji pripada 31. mesto med 174 državami. Prvo mesto zaseda Luksemburg z BDP-jem na prebivalca 60.228\$. Na tem mestu velja poudariti, da pri izračunu indeksa BDP za države, ki presegajo maksimalno vrednost, ni upoštevana dejanska dosežena vrednost, temveč le maksimum, t.j. 40.000\$. Te države zato dosegajo vrednost indeksa BDP 1. Najslabše se po posameznih dimenzijah Slovenija uvršča glede na pričakovano življenjsko dobo ob rojstvu. Le-ta znaša za leto 2005 77,4 leta, kar zadostuje za 34. mesto med 177 vključenimi državami. Na prvem mestu po trajanju življenja je Japonska s 82,3 leti. Dosežek Slovenije torej presega za skoraj 5 let. Najslabše pa se v tej dimenziji odreže Zambija, v kateri je pričakovano število let življenja ob rojstvu zgolj 40,5 let. Na podlagi dosežkov na vseh treh osnovnih področjih človekovega razvoja je vrednost HDI-ja za Slovenijo za leto 2005 0,917, kar ustreza 27. mestu, eno mesto bolje se uvršča Koreja, neposredno pa Sloveniji sledi Ciper na 28. mestu z vrednostjo HDI-ja 0,903.

Iz Priloge 2 je razvidno, da je Slovenija z vrednostjo HDI-ja 0,917 veliko bolj oddaljena od ciljne razvitosti kot Islandija in Norveška, ki se ponašata z vrednostjo 0,968 in sta tako med vsemi državami najbližje »magični« meji 1. Če se osredotočimo na posamezne podindekse, bi lahko rekli, da je v primerjavi z vodilno peterico na HDI lestvici ter državami G7 za Slovenijo problematičen predvsem indeks BDP. Vse izmed višje uvrščenih držav glede na HDI namreč dosegajo vrednost indeksa BDP vsaj 0,944, nekatere izmed njih pa celo vrednost 1. ZDA ter Norveška namreč presegata maksimum oziroma zgornjo mejo dohodka, ki je upoštevana pri izračunu HDI-ja, t.j. 40.000\$. Edina komponenta, po kateri se Slovenija uvršča bolje od sicer višje rangiranih držav glede na HDI, je indeks izobrazbe. Zdi se, da je predvsem izredno visoka stopnja pismenosti odraslih, ki ima v primerjavi z bruto vključenostjo v izobraževanje občutno večjo težo (t.j. dve tretjini), tista ključna komponenta, ki Sloveniji prinaša tako zelo dobro pozicijo na lestvici držav glede na HDI. Če pa se osredotočimo na države, ki so po HDI rangirane nižje kot Slovenija, opazimo, da v vseh podindeksih dosegajo slabše rezultate. Medtem ko sta Madžarska in Hrvaška še relativno blizu za petami Sloveniji, se kažejo velike razlike v vrednostih posameznih dimenzij v prvi vrsti s Kitajsko in Indijo, za obe afriški državi pa se zdi,

kot da sta zgodbi sami zase, saj dosejata občutno nižje vrednosti podindeksov že v primerjavi s Slovenijo, te razlike pa so še večje, če dosežke primerjamo z najvišje uvrščenimi državami glede na doseženo raven človekovega razvoja.

Zadnji stolpec v tabeli, ki se nahaja v Prilogi 2, prikazuje razliko med rangom, ki ga posamezna država dosega glede na ustvarjen BDP na prebivalca (v PPP\$) ter HDI rangom. Pozitivna vrednost odraža, da je HDI rang višji od ranga države glede na BDP in obratno. Opazimo lahko, da prva peterica (z izjemo Irske) zaseda boljše mesto glede na HDI, Avstralija je uvrščena celo za 13. mest višje. Kljub nekoliko slabšim dosežkom v BDP-ju ji visoke vrednosti v drugih dimenzijah človekovega razvoja (t.j. izobrazbi in zdravju), prinašajo visoko mesto na HDI lestvici. Prva izmed držav, ki dosega občutno višje mesto glede na rang BDP v primerjavi s HDI, je ZDA. Sledijo pa ji tudi Avstrija, Velika Britanija, Indija in Etiopija. Slovenija dosega pozitivno vrednost 4, kar pomeni, da zaseda boljšo pozicijo glede na HDI v primerjavi z BDP rangom. V tem primeru bi težko govorili o neki zakonitosti, vendar velja poudariti, da prvih 10 držav na HDI lestvici praviloma zaseda boljšo pozicijo glede na vrednost HDI-ja kot v razvrstitvi držav po doseženem BDP-ju. Za doseganje visoke ravni človekovega razvoja torej ni dovolj le visok BDP, temveč se mora država izkazati tudi na drugih področjih, ki vplivajo na kvaliteto življenja in blaginjo prebivalcev, t.j. na področju zdravja in izobrazbe.

V Tabeli 7 je predstavljena primerjava Slovenije z celotnim območjem Centralne in Vzhodne Evrope, z državami OECD (angl. *Organisation for Economic Cooperation and Development*, Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj), z državami, ki dosegajo visok, srednji ali nizek človekov razvoj ter nenazadnje s svetom kot celoto.

Tabela 7: HDI in podindeksi za leto 2005 za Slovenijo in izbrana geografska področja ter skupine držav

	HDI 2005	Indeks zdravja	Indeks izobrazbe	Indeks BDP
Slovenija	0,917	0,874	0,974	0,902
Centralna in Vzhodna Evropa	0,808	0,726	0,938	0,761
OECD	0,916	0,888	0,912	0,947
Države s HDI nad 0,8	0,897	0,854	0,922	0,915
Države s HDI med 0,5 in 0,79	0,698	0,709	0,738	0,649
Države s HDI pod 0,5	0,436	0,391	0,515	0,402
Svet	0,743	0,718	0,75	0,761

Vir: UNDP, HDR, 2007/2008.

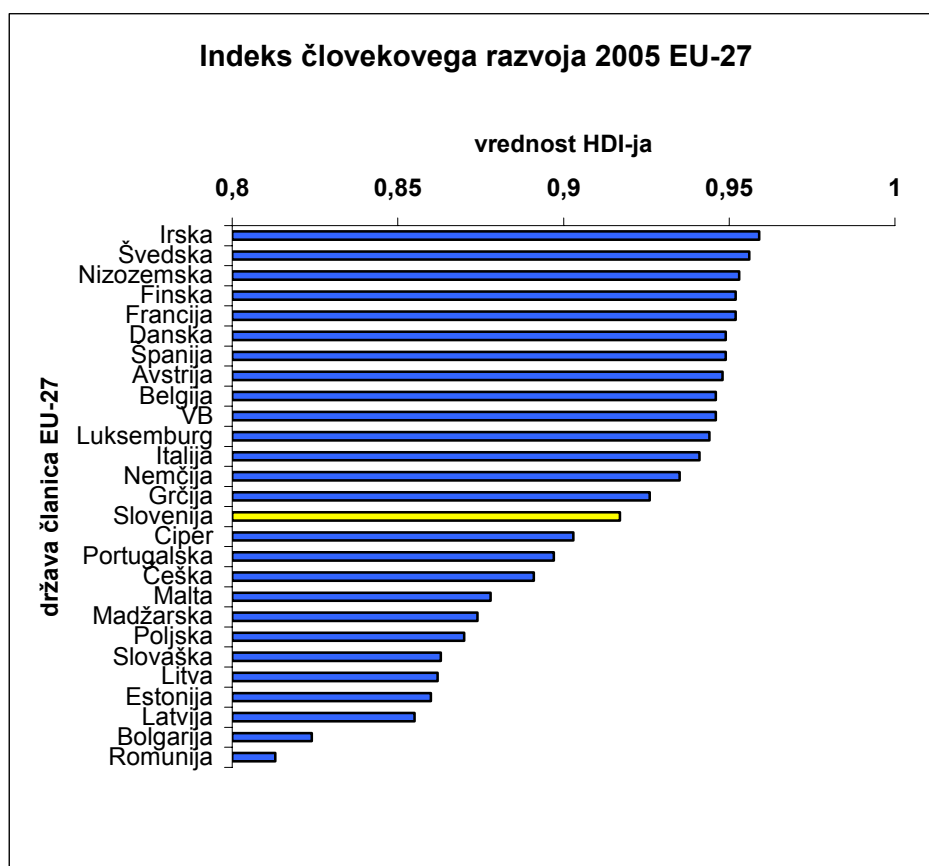
Opazimo lahko, da Slovenija dosega vrednost HDI-ja, ki je višja od povprečja te vrednosti za vsa izbrana geografska področja in skupine držav. Na eni strani imamo države OECD, katerih povprečna vrednost HDI-ja je le za malenkost nižja od vrednosti za Slovenijo, na drugi strani pa se kaže prepad med razvitimi in nerazvitimi državami, saj je povprečna vrednost HDI-ja v državah z nizko ravni človekovega razvoja zgolj 0,436. Indeks zdravja v Sloveniji je nižji le od tistega v državah OECD, najbližje pa mu glede na povprečno vrednost sledi indeks zdravja za države, ki dosegajo visoko raven človekovega razvoja, med katere Slovenija tudi spada. Glede na indeks izobrazbe Slovenija zavzema v primerjavi z izbranimi geografskimi področji in

skupinami držav 1. mesto, medtem ko v indeksu BDP zaostaja tako za državami OECD kot tudi za povprečjem držav, katerih HDI presega vrednost 0,8. Kljub temu, da povprečna vrednost HDI-ja na ravni sveta znaša 0,743, te vrednosti ne dosegajo niti države z srednjim niti države z nizkim človekovim razvojem. To kaže na velike razlike med visoko razvitimi državami na eni strani ter slabo razvitim na drugi strani. Lahko torej rečemo, da je človekov razvoj neenakomerno porazdeljen po svetu. Za države z vrednostjo HDI-ja pod 0,5 so problematični vsi podindeksi, saj njihove vrednosti močno odstopajo že od držav s srednjo ravniyo človekovega razvoja, še v veliko večji meri pa od držav, ki presegajo vrednost HDI-ja 0,8.

OECD se med izbranimi geografskimi območji in skupinami držav odreže najboljše, predvsem pa na vrednost HDI-ja pozitivno vpliva indeks BDP, kar je razumljivo, saj OECD velja za organizacijo elitnih gospodarstev, ki z manj kot petino svetovnega prebivalstva uspe ustvariti več kot polovico svetovnega BDP-ja. Centralna in Vzhodna Evropa vključuje bivše socialistične države Evrope, kamor uvrščamo tudi Slovenijo, vendar slednja v primerjavi z večino ostalih držav tega področja dosega občutno boljše rezultate na področju človekovega razvoja.

Položaj Slovenije glede na dosežke na področju človekovega razvoja v primerjavi z ostalimi članicami EU-27 je razviden iz Slike 1. Vrednosti HDI-ja in rangi držav so razvidni iz Priloge 3.

Slika 1: Indeks človekovega razvoja za leto 2005 za države članice EU-27

Vir: Socialni razgledi 2008, str. 163.

Slovenija glede na vrednost HDI-ja za leto 2005 v okviru EU-27 zaseda 15. mesto, kar jo uvršča med Grčijo in Ciper. Glede na vrednost HDI-ja 0,917 lahko rečemo, da je Slovenija med državami, ki so se EU pridružile po letu 2004, najuspešnejša na področju človekovega razvoja. Ciper, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Poljska in Slovaška, ki so skupaj s Slovenijo 1. maja 2004 vstopile v EU, pa tudi kasneje v letu 2007 pridruženi članici Bolgarija in Romunija, dosegajo nižje vrednosti HDI-ja kot Slovenija. Na prvem mestu je Irska, kateri sledita Švedska in Nizozemska. Zadnje mesto pa zasedata najnovejši članici Bolgarija ter Romunija. Slednji imata občutno nižji HDI od drugih držav. V splošnem pa lahko opazimo velike razlike v doseganju ravni človekovega razvoja znotraj EU-27. Kaže se predvsem prepad med starimi članicami EU ter tistimi, ki so se pridružile EU po letu 2004. Prvo uvrščena Irska dosega vrednost HDI-ja 0,959, medtem ko Romunija močno zaostaja z vrednostjo HDI-ja 0,813.

4.4 Trendi indeksa človekovega razvoja v Sloveniji in izbranih državah

V Prilogi 4 so prikazani trendi gibanja vrednosti HDI-ja za iste države, ki so bile izbrane za primerjavo s Slovenijo glede na vrednosti posameznih indeksov človekovega razvoja, z izjemo indeksa revščine. Prikazane so vrednosti HDI-ja, in sicer za leto 1975, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000 in 2005. Na tem mestu velja poudariti, da vrednosti HDI-ja med HDR-ji za posamezna leta niso neposredno primerljive zaradi sprememb v metodologiji. Zato jih velja za potrebe analize trendov prekalkulirati z uporabo konsistentne metodologije in serije podatkov. Ker so v Prilogi 4 vrednosti HDI-ja že preračunane na podlagi iste metodologije, je možna neposredna primerjava med posameznimi leti ter analiza trendov.

Razviden je splošen pozitiven trend vrednosti HDI-ja za izbrane države. Lahko torej rečemo, da se je raven človekovega razvoja na svetovni ravni od leta 1975 do leta 2005 občutno izboljšala, kar lahko opišemo tudi kot pozitiven prispevek k dvigu blaginje ljudi, le da so bile nekatere države kar se tiče intenzivnosti povečevanja človekovega razvoja uspešnejše kot druge. Za Slovenijo so prikazane vrednosti HDI-ja za leto 1990 (0,851), 1995 (0,857), 2000 (0,891) in 2005 (0,917). Tudi v primeru Slovenije lahko torej govorimo o pozitivnem trendu na področju človekovega razvoja, kar je vsekakor dobra popotnica za prihodnost, saj kaže na to, da si država vseskozi prizadeva za izboljšanje blaginje prebivalcev in večjo kakovost življenja.

Ko govorimo o trendih, se pojavlja vprašanje, kaj prinaša prihodnost. Glede na pretekle tendence v človekovem razvoju bi lahko sklepali, da bodo države še naprej usmerjene v doseganje višjih vrednosti HDI-ja. Na tem mestu pa se porajajo številna vprašanja in dileme. Prva na primer zadeva najmanj razvite države, katerih vrednosti so zaskbljujoče nižje od tistih, ki jih dosegajo razvitejše države. Razlika med najbolje in najslabše uvrščeno državo po vrednosti HDI-ja kaže na velik prepad med temi državami. Na 177. mestu najdemo Sierro Leone s HDI-jem 0,336, na 1. mestu pa neprimerljivo višjo vrednost dosega Islandija z vrednostjo HDI-ja 0,968, kar je skoraj 3-krat boljši dosežek v primerjavi s Sierro Leone. Na repu HDI lestvice najdemo predvsem afriške države, ki sicer res iz leta v leto izboljšujejo vrednost HDI-ja, vendar bi morala biti ta rast vrednosti intenzivnejša, saj jih čaka še zelo dolga pot do doseganja visoke ravni človekovega razvoja, ki jo določa vrednost HDI-ja 0,8.

Eden izmed problemov je tudi ta, da večina visoko razvitih držav že dosega najvišjo stopnjo pismenosti odraslih, zato na ta račun ne bodo morale več izboljševati vrednosti HDI-ja. Morda bi se bilo potrebno osredotočiti na druge vrste pismenosti, kot je na primer funkcionalna. Vse več bo tudi držav, ki bodo presegle mejo 40.000\$, tako da jim dodatno povečevanje BDP-ja na prebivalca ne bo prinašalo dodatnih točk v človekovem razvoju. Morda bi na tem mestu bilo potrebno odpreti vprašanje o postavitvi nove maksimalne vrednosti za komponento BDP-ja.

Zadnje vrednosti HDI-ja so bile izračunane za leto 2005. Ker pa imamo dandanes opravka z globalno gospodarsko in finančno krizo, lahko pričakujemo, da bo le-ta oklestila dosežene vrednosti HDI-ja, predvsem tistih držav, ki jih je kriza najbolj prizadela. Najbolj bo pod udarom komponenta BDP-ja, saj se bo veliko število držav, ki so do sedaj uživale gospodarski razcvet, morale soočiti z nizko ali celo negativno gospodarsko rastjo. Za Slovenijo UMAR v letu 2009 napoveduje negativno realno rast BDP-ja, ki naj bi znašala -4% (Pomladanska napoved gospodarskih gibanj, 2009, str. 5). Indeks BDP, ki sestavlja HDI, se bo torej znižal in s tem negativno vplival tudi na celotno vrednost HDI-ja. V prihajajočem HDR-ju za leto 2009 še ni pričakovati občutnega vpliva krize na vrednosti HDI-ja, saj se podatki v tem poročilu nanašajo na leto 2007. Zato pa bodo toliko bolj na udaru vrednosti HDI-ja v kasnejših poročilih. Kar zadeva pričakovano življenjsko dobo ob rojstvu je glede na dosedanje svetovne trende še naprej pričakovati podaljševanje življenjske dobe po vsem svetu, zato lahko še naprej pričakujemo povečevanje vrednosti komponente zdravja. Pismenost se v najbolj razvitih državah ne bo povečevala, saj večinoma že dosega najvišje vrednosti, zato pa je to tista komponenta, ki lahko manj razvitim državam zagotovi izboljšanje dosežkov na področju človekovega razvoja. Podobno velja za bruto vpisni količnik na vseh treh ravneh izobraževanja, ki v visoko razvitih državah že dosega skoraj cilje vrednosti, a kljub temu še dopušča nekaj prostora za izboljšanje.

4.5 Primerjava izbranih kazalnikov z indeksom človekovega razvoja po slovenskih regijah

Temeljni razvojni cilj Slovenije je v desetih letih preseči povprečno raven gospodarske razvitosti razširjene EU ter s tem ustvariti možnost za zmanjševanje regionalnih in socialnih razlik ter izboljšanje kakovosti okolja, torej za boljšo kakovost življenja in človekov razvoj (Strategija razvoja Slovenije, 2005, str. 7).

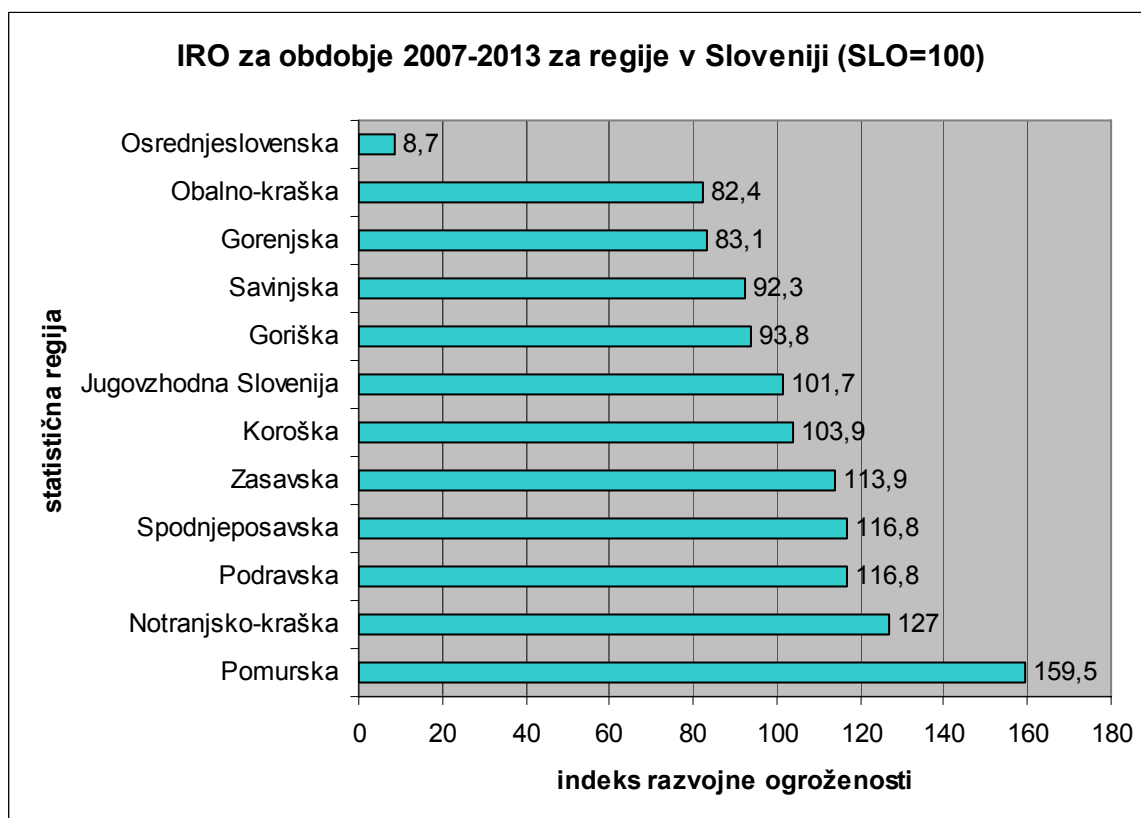
Slovenija se kljub svoji majhnosti spopada s problemom velikih regionalnih razlik. To lahko potrdimo s celo vrsto kazalcev po posameznih regijah, ki kažejo na prepad med bolj in manj razvitimi regijami. Eden izmed možnih pokazateljev razvojnih problemov regij je indeks človekovega razvoja, izračunan na ravni posamezne regije. Ostali kazalci, ki so bili izbrani za primerjavo po regijah, so: indeks razvojne ogroženosti, BDP na prebivalca, pričakovano trajanje življenja ob rojstvu, delež študentov, stopnja registrirane brezposelnosti, povprečna mesečna neto plača in prejemniki denarnih socialnih pomoči. Najprej bosta predstavljena indeks razvojne ogroženosti ter HDI po regijah, s pomočjo izračuna korelacijskega koeficienta bo dokazana njuna medsebojna povezanost, nato pa bodo prikazane še vrednosti ter korelacijski koeficienti ostalih zgoraj navedenih kazalcev, ki še dodatno pričajo o neenakomernem regionalnem razvoju v Sloveniji.

Indeks razvojne ogroženosti (v nadaljevanju IRO) statističnih regij je sestavljen indeks in predstavlja osnovo za dodeljevanje neposrednih in posrednih regionalnih spodbud. IRO vključuje 11 kazalnikov, ki so razdeljeni v 3 skupine (Ekonomsko ogledalo, 2006, str. 25):

- 1) kazalniki razvitosti (bruto domači proizvod na prebivalca, osnova za dohodnino na prebivalca, bruto dodana vrednost gospodarskih družb na zaposlenega, stopnja formalne (registrirane) zaposlenosti);
- 2) kazalniki ogroženosti (stopnja registrirane brezposelnosti, indeks staranja prebivalstva, delež prebivalstva, priključenega na javno kanalizacijo);
- 3) kazalniki razvojnih možnosti (povprečno število let šolanja prebivalstva, delež površine v območju Natura 2000 od skupne površine, število delovnih mest na delovno aktivno prebivalstvo v regiji, poseljenost območja).

V Sliki 2 je prikazana razvrstitev regij glede na razvojno ogroženost za programsko obdobje 2007-2013. Pri izračunu kazalnikov je bilo upoštevano triletno časovno obdobje zadnjih razpoložljivih podatkov, večinoma obdobje 2002–2004.

Slika 2: IRO za obdobje 2007-2013 za statistične regije Slovenije (SLO=100)

Vir: UMAR, Socialni razgledi 2006, str. 147

Izračun IRO-ja je v veliki meri podoben izračunu HDI-ja. Ker so kazalniki izraženi v različnih merskih enotah, je potrebna njihova standardizacija. Spodnja in zgornja meja sta minimalni oziroma maksimalni vrednosti kazalnika po regijah. Enačba za izračun pa je identična splošni enačbi (1), ki je uporabljena že pri izračunu HDI-ja. Nato je iz vrednosti za posamezno regijo

izračunano aritmetično povprečje iz vseh enajstih kazalnikov. Tako je dobljena končna standardizirana vrednost za vsako posamezno regijo, ki se giblje od 0 do 1. Pri kazalnikih indeks staranja prebivalstva, stopnja registrirane brezposelnosti, delež Nature 2000 in poseljenost prebivalstva so uporabljene inverzne vrednosti, saj so ti kazalniki po vsebini takšni, da je manjša vrednost ugodnejša za regijo. Končna standardizirana vrednost za posamezno regijo je izražena v inverzni obliki, zato da višja vrednost pomeni tudi višji indeks razvojne ogroženosti. Tako dobljene vrednosti so nato izražene v obliki indeksa ravni (Slovenija=100). Regije, katere imajo vrednost IRO-ja nad 100, so nadpovprečno razvojno ogrožene in obratno (Pečar & Kavaš, 2006, str. 15).

IRO kaže precejšnje razlike med najboljšo in najslabšo regijo, relativno manjše pa med preostalimi regijami. Navzgor močno odstopa Osrednjeslovenska, navzdol pa Pomurska regija. Ta ima najvišjo vrednost IRO, ki je 18-krat večja od najnižje v Osrednjeslovenski regiji. Ostale regije lahko razdelimo v dve skupini, in sicer v skupino z IRO-jem manjšim od 100. Sem spadajo Obalno-kraška, Gorenjska, Goriška in Savinjska regija, vrednost njihovega indeksa pa se giblje med 82,4 in 93,8. V drugi skupini so regije, ki presegajo indeks 100. Te so: Jugovzhodna Slovenija, Koroška, Zasavska, Spodnjeposavska, Podravska in Notranjsko-kraška regija, vrednost njihovega indeksa pa se giblje med 101,7 in 127,0.

V Tabeli 8 so navedene vrednosti HDI-ja po regijah v Sloveniji za leto 2002 in 2003 ter pripadajoči rang glede na doseženo vrednost IRO-ja. Vse regije v Sloveniji so v letu 2003 glede na leto 2002 izboljšale vrednost HDI-ja. Najvišjo vrednost dosega Osrednjeslovenska regija, najslabše pa se na področjih človekovega razvoja odreže Pomurska regija. To pa sta tudi regiji, ki imata glede na razvrstitev po IRO-ju najvišji in najnižji rang. Na tem mestu se odpre vprašanje o povezanosti teh dveh kazalnikov.

Tabela 8: HDI po slovenskih regijah za leto 2002 in 2003 ter IRO rang 2007-2013

Statistična regija	HDI 2002	HDI 2003	IRO rang
Pomurska	0,828	0,830	1
Notranjsko-Kraška	0,857	0,862	2
Podravska	0,853	0,856	3
Spodnjeposavska	0,847	0,849	4
Zasavska	0,839	0,842	5
Koroška	0,851	0,853	6
Jugovzhodna Slovenija	0,855	0,861	7
Goriška	0,873	0,880	8
Savinjska	0,855	0,859	9
Gorenjska	0,867	0,873	10
Obalno-kraška	0,874	0,877	11
Osrednjeslovenska	0,898	0,906	12

Vir: UMAR, Socialni razgledi 2006, str. 147

Zanima nas torej povezava med HDI-jem in IRO-jem za statistične regije Slovenije. S tem namenom je izračunan koeficienta korelacije med omenjenima indeksoma, ki nam bo pokazal, ali gre za pozitivno/negativno povezavo in ali je ta povezava močna ali šibka. Podatki, ki so bili upoštevani v analizi, so razvidni iz tabele v Prilogi 5. Za analizo soodvisnosti so uporabljeni podatki o HDI-ju po posameznih regijah Slovenije za leto 2003 ter o IRO-ju za programsko obdobje 2007-2013, ki temelji na kazalnikih, pri izračunu katerih je bilo večinoma upoštevano obdobje 2002-2004. Koeficient korelacije med indeksom človekovega razvoja in indeksom razvojne ogroženosti znaša -0,909, kar je razvidno iz Priloge 6. Na podlagi te vrednosti lahko sklepamo, da je linearna odvisnost med HDI-jem in IRO-jem negativna in zelo močna. Višja vrednost HDI-ja torej pomeni nižjo vrednost IRO-ja in obratno. Z drugimi besedami, tiste regije, ki dosegajo višjo raven človekovega razvoja, so manj razvojno ogrožene.

HDI in IRO sta le dva izmed številnih kazalnikov, s katerimi lahko prikažemo velike razlike med regijami v Sloveniji. Nekateri izmed drugih možnih kazalnikov, ki lahko pripomorejo k osvetlitvi tega problema, se nahajajo v Tabeli 9.

Tabela 9: HDI in drugi izbrani kazalniki za statistične regije v Sloveniji za leto 2003/2004

Statistična regija	HDI 2003	BDP na prebivalca v EUR, 2003	Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu (v letih), 1999-2003	Delež študentov med prebivalci, starimi 19-26 let (v %), 2004	Stopnja registrirane brezposelnosti (v %), 2003	Povprečna mesečna neto plača na zaposlenega v EUR, 2003	Prejemniki denarnih socialnih pomoči na 1000 prebivalcev, 2004
Pomurska	0,830	8.535	73,8	36,1	17,6	568,6	93,4
Notranjsko-kraška	0,862	9.523	77,1	50,1	8,6	614,5	37,4
Podravska	0,856	10.382	75,3	45,2	15,8	622,6	77,8
Spodnjeposavska	0,849	9.961	74,5	45	14,6	610,2	63,3
Zasavska	0,842	8.937	74,5	43,8	15,6	626,7	70,4
Koroška	0,853	9.723	75,2	46,1	12,2	590,2	55,6
Jugovzhodna Slovenija	0,861	11.234	75,2	45,6	8,4	625,1	35,7
Goriška	0,880	11.892	77,6	52,9	6,3	654,2	27,7
Savinjska	0,859	11.062	75,2	45,1	13,1	612,4	69,9
Gorenjska	0,873	10.830	77,3	50	8,0	643,4	31,5
Obalno-kraška	0,877	12.882	77,1	54,1	8,0	668,1	38,2
Osrednjeslovenska	0,906	17.954	77,8	55,1	7,5	750,4	28,9

Vir: UMAR, Socialni razgledi, 2006, str. 147; SURS, Slovenske regije v številkah, 2006, str. 6, 10, 14, 16; SURS, Portret občin in statističnih regij, Stopnja registrirane brezposelnosti 2003-2007 in Plače 1995-2007.

Podatki se večinoma nanašajo na leto 2003 ali 2004, odvisno od dostopnosti podatkov. Pri razlagi posameznih kazalnikov se bomo osredotočili predvsem na primerjavo Pomurske in Osrednjeslovenske regije. Z izračunom korelacijskih koeficientov med izbranimi kazalniki za slovenske regije lahko podkrepimo ugotovitve o povezanosti HDI-ja z vsakim od izbranih kazalcev. V prvi vrstici tabele v Prilogi 6 najdemo vrednosti korelacijskih koeficientov, ki odražajo medsebojno odvisnost med HDI-jem ter posameznimi izbranimi kazalniki. O korelaciji med HDI-jem in IRO-jem smo že razpravljali, zato nas na tem mestu zanima korelacija HDI-ja še s preostalimi kazalniki.

BDP na prebivalca v EUR za leto 2003 je bil najnižji v Pomurski regiji, za katero je značilna tudi najnižja vrednost HDI-ja. Najvišji BDP na prebivalca pa dosega Osrednjeslovenska regija, ki je vodilna tudi na področju dosežene ravni človekovega razvoja. V splošnem se kaže tendenca, a ne zakonitost, da regije z višjim BDP-jem na prebivalca dosegajo tudi višje vrednosti HDI-ja.. Potrebno je opozoriti, da je BDP na prebivalca ena izmed sestavin HDI-ja, zato ni presenetljivo, da regije z višjim BDP-jem na prebivalca praviloma dosegajo tudi višjo raven človekovega razvoja. To ugotovitev dodatno potrjuje vrednost korelacijskega koeficienta med HDI-jem in BDP-jem na prebivalca, ki znaša 0,913.

Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu je najvišje v Osrednjeslovenski regiji in znaša 77,8 let ter tako za 4 leta presega dosežek Pomurske regije, ki se po tem kazalniku uvršča najslabše. Goriška regija, ki se glede na vrednost HDI-ja uvršča na 2. mesto, isto mesto zaseda tudi glede na pričakovano življenjsko dobo ob rojstvu, saj za 0,2 leti zaostaja za prvouvrščeno Osrednjeslovensko regijo. Tudi pričakovano trajanje življenja ob rojstvu je tako kot BDP na prebivalca sestavni del izračuna HDI, zato ne preseneča, da regije z boljšimi dosežki na področju trajanja življenja dosegajo tudi višje vrednosti HDI-ja, kar izhaja tudi iz vrednosti korelacijskega koeficienta med tema dvema kazalnikoma, saj le-ta znaša 0,898.

Delež študentov med prebivalci, starimi med 19 in 26 let, je še eden izmed kazalnikov, s pomočjo katerega lahko prikažemo velike razlike med regijami v Sloveniji, predvsem med najbolj in najmanj razvito. Najvišjo vrednost tega kazalnika dosega Osrednjeslovenska regija, kar 19 odstotnih točk pa je manjši delež študentov v Pomurski regiji, ki tudi na podlagi tega kazalnika zaseda zadnje mesto med slovenskimi regijami. Predzadnje mesto s 43,8% študenti med prebivalci (v starosti med 19 in 26 let) dosega Zasavska regija, ki je tudi glede na vrednost HDI-ja boljša le od zadnjevrščene Pomurske regije. Lahko rečemo, da regije z večjim deležem študentov dosegajo višjo raven človekovega razvoja in so zato razvojno manj ogrožene. Do istega sklepa pridemo tudi na podlagi vrednosti korelacijski koeficienta med izbranimi kazalnikoma, ki znaša 0,920. Linearna odvisnost med HDI-jem in deležem študentov med prebivalci, starimi med 19 in 26 let, je torej pozitivna in zelo močna. Nenazadnje ta kazalnik odseva stopnjo izobraženosti v posamezni regiji, eden izmed (pod)indeksov pri izračunu HDI-ja pa je ravno indeks izobrazbe.

Stopnja registrirane brezposelnosti je bila v letu 2003 občutno najvišja v Pomurski regiji. Znašala je namreč kar 17,6%, kar je za 10,1 odstotne točke več kot v Osrednjeslovenski regiji, ki se za razliko od prej navedenih kazalnikov tokrat nahaja na 2. mestu. S stopnjo registrirane brezposelnosti 6,3% je bolje uvrščena Goriška regija, ki je obenem glede na doseženo vrednost HDI-ja med vsemi slovenskimi regijami najbližje Osrednjeslovenski, saj njena vrednost HDI-ja za leto 2003 znaša 0,880. V splošnem lahko rečemo, da regije, za katere je značilna višja stopnja registrirane brezposelnosti, praviloma dosegajo tudi nižje vrednosti HDI-ja. Ta sklep lahko dodatni podkrepimo z vrednostjo korelacijskega koeficienta med HDI-jem in stopnjo registrirane brezposelnosti, katerega vrednost znaša -0,827.

Povprečna mesečna neto plača na zaposlenega za leto 2003 v EUR je še eden izmed kazalnikov, ki Osrednjeslovensko regijo uvršča na 1. mesto. Povprečna mesečna neto plača na zaposlenega je v omenjeni regiji za skoraj 80 EUR višja od najbližje zasledovalke, t.j. od Obalno-kraške regije, ki ji sicer glede na vrednost HDI-ja pripada 3. mesto. Pomurska regija, ki ji glede na HDI pripada zadnje mesto, se nič bolje ne odreže tudi na področju plač, saj povprečna mesečna neto plača v tej regiji znaša zgolj 568,6 EUR in je tako za več kot 180 EUR nižja v primerjavi s prvouvrščeno Osrednjeslovensko regijo. Na podlagi teh podatkov lahko pridemo do zaključka, da regije z nižjo povprečno mesečno neto plačo na zaposlenega dosegajo nižjo raven človekovega razvoja. Pozitivna in zelo močna odvisnost med opazovanima kazalnikoma obenem izhaja tudi iz vrednosti korelacijskega koeficienta, ki v tem primeru znaša 0,925.

Velike razlike med Osrednjeslovensko in Pomursko regijo, ki so razvidne že iz vrednosti HDI-ja, lahko dodatno podkrepimo tudi s podatki o številu prejemnikov denarnih socialnih pomoči na 1000 prebivalcev. Na prvih dveh mestih znova najdemo Goriško in Osrednjeslovensko regijo, ki edini med slovenskimi regijami ne dosegata več kot 30 prejemnikov socialnih pomoči na 1000 prebivalcev. Kot je že bilo omenjeno, sta to tudi regiji, ki jima pripadata najvišji mesti glede na doseženo vrednost HDI-ja. Največ prejemnikov socialnih pomoči prihaja iz Pomurske regije, ki ji tudi glede na doseženo raven človekovega razvoja pripada zadnje mesto. V splošnem lahko torej pričakujemo, da bodo regije z večjim številom prejemnikov denarnih socialnih pomoči (na 1000 prebivalcev) dosegale tudi nižjo vrednost HDI-ja, t.j. se slabše odrezale na vseh področjih človekovega razvoja. Negativna odvisnost med opazovanima kazalnikoma je v skladu s pričakovanji, potrdimo pa jo lahko tudi z vrednostjo korelacijskega koeficienta med HDI-jem in prejemniki denarnih socialnih pomoči (na 1000 prebivalcev), saj le-ta znaša -0,819.

Iz tebele, ki se nahaja v Prilogi 6, izhaja, da lahko v primeru vseh obravnavanih kazalnikov govorimo o srednji do zelo močni odvisnosti, saj se vrednosti korelacijskih koeficientov (v absolutnem smislu) gibljejo med 0,591 in 0,989. To je v skladu s pričakovanji, saj so opazovani kazalniki medsebojno močno povezani. HDI je pozitivno in močno oziroma zelo močno povezan z BDP-jem na prebivalca, pričakovano življenjsko dobo, deležem študentov med prebivalci, starimi med 19 in 26 let ter povprečno mesečno neto plačo na zaposlenega. O negativni in močni odvisnosti s HDI-jem pa lahko govorimo v primeru stopnje registrirane brezposelnosti in v primeru prejemnikov denarnih socialnih pomoči (na 1000 prebivalcev).

BDP na prebivalca in pričakovano trajanje življenja sta sestavni del izračuna HDI-ja, zato ne preseneča, da boljši dosežki na področju obeh kazalcev vodijo do višje vrednosti HDI-ja. Tudi delež študentov je sestavni del HDI-ja, saj indeks izobrazbe poleg stopnje pismenosti upošteva tudi bruto vpisni količnik na vseh treh ravneh izobraževanja. Pozitivna vrednost korelacijskega koeficienta med HDI-jem in povprečno mesečno neto plačo na zaposlenega je pričakovana, saj so plače odvisne od rasti BDP-ja, pozitivna gospodarska rast pa vpliva na višji življenjski standard in nenazadnje na višjo vrednost HDI-ja. Na drugi strani pa je v skladu s pričakovanji tudi negativna korelacija med HDI-jem ter stopnjo registrirane brezposelnosti in prejemniki denarnih socialnih pomoči (na 1000 prebivalcev). Povečano stopnjo registrirane brezposelnosti namreč lahko spoži upad BDP-ja na prebivalca, kar negativno vpliva tudi na vrednost HDI-ja.

Obenem pa iz višje stopnje brezposelnosti izhaja tudi večje število upravičencev do denarnih socialnih pomoči, saj izguba delovnega mesta pomeni tudi izgubo dohodka.

HDI in IRO predstavljata dva izmed številnih kazalnikov, ki so lahko uporabljeni kot tehten argument v razpravah o neenakomernem regionalnem razvoju v Sloveniji. Razvojno bolj ogrožene so ponavadi tiste regije, ki imajo nižje vrednosti HDI-ja. Z dodatnimi kazalniki lahko potrdimo, da v Sloveniji prihaja do velikih razlik v kvaliteti življenja ter blaginji prebivalcev po posameznih regijah, zato je potrebno sprejemati takšne razvojne politike, ki bodo omogočile zmanjševanje regionalnih in socialnih razlik in bodo tako usmerjene v izboljševanje ravni človekovega razvoja za vse prebivalce Slovenije, ne glede na pripadajočo regijo.

Na podlagi analize izbranih kazalnikov po slovenskih regijah lahko zaključimo, da je HDI zelo dober kazalnik razvitosti posamezne regije, saj se izkaže, da imajo tiste regije, ki dosegajo boljše rezultate na področju izbranih kazalnikov, praviloma tudi višjo vrednost HDI-ja in so obenem razvojno manj ogrožene. Torej lahko že zgolj na podlagi vrednosti HDI-ja dobimo dovolj dobro sliko o doseženi stopnji razvoja posamezne regije.

4.6 Ostali indeksi človekovega razvoja v Sloveniji

V Tabeli 10 so prikazane vrednosti GDI-ja za Slovenijo za obdobje od leta 2000 do leta 2005. Navedeno je tudi mesto, ki ga zaseda Slovenija glede na GDI ter število vključenih držav. Podrobneje so predstavljene tudi po spolu ločene vrednosti za indekse zdravja, izobrazbe in dohodka. Osnovno sporočilo GDI je: bližje, kot je vrednost GDI-ja vrednosti HDI-ja, manjše so razlike med spoloma v uživanju osnovnih človeških virov. Iz Tabele 10 je razvidno, da so razlike med vrednostjo prej omenjenih indeksov v celotnem obdobju 2000-2005 v Sloveniji izredno majhne.

Tabela 10: GDI in strukturni kazalniki za Slovenijo za obdobje 2000-2005

Leto	2000	2001	2002	2003	2004	2005
GDI	0,877	0,879	0,892	0,901	0,908	0,914
Uvrstitev (mesto)	27. (146)	29. (144)	26. (144)	25. (140)	24. (136)	25. (157)
Pričakovano trajanje življenja (v letih)						
Moški	71,7	72,2	72,5	72,7	72,9	73,6
Ženske	79,1	79,5	79,7	80,0	80,2	81,1
Bruto vpisni količnik (v %)						
Moški	80	80	86	92	91	90
Ženske	85	85	94	99	100	99
BDP na prebivalca (PPP\$)	17.367	17.130	18.540	19.150	20.939	22.273
Ocenjeni dohodek (PPP\$)						
Moški	21.642	21.338	22.832	23.779	26.129	27.779
Ženske	13.327	13.152	14.082	14.751	15.992	17.022
Razlika med GDI in HDI	-0,002	-0,002	-0,003	-0,003	-0,002	-0,003

Vir: UMAR, Socialni razgledi 2008, str. 16.

Slovenija se glede na GDI ob sicer spreminjajočem se številu držav nahaja približno nekje na 25. mestu. Opazimo lahko, da ženske v primerjavi z moškimi dosegajo boljše rezultate na področju dolgega in zdravega življenja ter na področju izobrazbe, vendar je vpliv teh dveh komponent več kot le kompenziran s strani komponente dohodka. Pričakovana življenjska doba ob rojstvu je v Sloveniji v letu 2005 za ženske višja kar za 7,5 let v primerjavi z moškimi. Tudi glede na bruto vpisni količnik ženske v celotnem obdobju dosegajo boljše rezultate kot moški. Če bi upoštevali le komponenti zdravja in izobrazbe, bi bile ženske brez dvoma v prednosti pred moškimi, vendar pa velike razlike v ustvarjenih dohodkih med spoloma, ki govorijo v prid moškim, ne le izničijo boljše dosežke žensk v preostalih dveh komponentah, temveč jih celo presežejo. Posledično je dosežena vrednost GDI-ja za Slovenijo za leto 2005 nižja od vrednosti HDI-ja za isto leto, kar je razvidno iz zadnje vrstice v Tabeli 10, saj je razlika med GDI-jem in HDI-jem negativna.

GEM zavzema vrednosti na intervalu med 0 in 1, njegova vrednost pa kaže razlike v razporejenosti moči med ženskami in moškimi. Vrednost 1 pove, da je razporeditev moči med ženskami in moškimi enaka, delež žensk/moških pa enak pri vseh dejavnostih, zajetih v kazalnike. Iz podatkov v Tabeli 11 izhaja, da je moč med ženskami in moškimi v Sloveniji v dokaj veliki meri neenakomerno porazdeljena. Slovenija se po vrednosti GEM-a za leto 2005 uvršča na 41. mesto med 93. državami.

Tabela 11: GEM in strukturni kazalniki za Slovenijo za obdobje 2000-2005

Leto	2000	2001	2002	2003	2004	2005
GEM	0,585	0,582	0,584	0,603	0,603	0,611
Uvrstitev (št. vključenih držav)	25. (66)	27. (70)	31. (78)	30. (80)	32. (75)	41. (93)
Parlamentarke (% vseh)	12,2	12,2	12,2	12,2	10,8	10,8
Visoke uradnice in menadžerke (% vseh)	31,0	31,0	29,0	33,0	34,0	33,0
Tehnične in strokovne delavke (% vseh)	51,0	54,0	55,0	56,0	57,0	57,0
Ocenjeno razmerje dohodka (vseh) žensk glede na dohodek (vseh) moških	0,62	0,62	0,62	0,62	0,61	0,61
Razlika med GEM in HDI	-0,294	-0,299	-0,311	-0,301	-0,307	-0,306

Vir: UMAR, Socialni razgledi 2008, str. 16.

V Sloveniji so torej prisotni elementi spolne neenakopravnosti, saj v povprečju ženske zasedajo slabše plačana (hierarhično) nižja delovna mesta kot moški, s čimer so zmanjšane njihove možnosti vpliva in moči, predvsem pa bode v oči odsotnost žensk na vodstvenih in vodilnih položajih, predvsem v politiki in gospodarstvu. Na neenako razporeditev moči med spoloma kaže občutna razlika med vrednostjo HDI-ja in GEM-a. V letu 2005 so ženske zasedale zgolj 10,8% vseh mest v parlamentu, zanimiv pa je tudi podatek o ocenjenem razmerju dohodka vseh žensk glede na dohodek vseh moških, saj to razmerje znaša zgolj 0,61. Ženske v Sloveniji imajo torej v primerjavi z moškimi občutno manjšo moč tako v politični kot tudi gospodarski sferi.

Oba indeksa človekovega razvoja, ki osvetljujejeta problem neenakosti med spoloma, imata v Sloveniji nižjo vrednost v primerjavi z vrednostjo HDI-ja, na podlagi česar lahko sklepamo o prisotnosti razlik med spoloma, ki pa govorijo v prid moškim. Kot še posebej problematičen se izkaže GEM, z vrednostjo katerega lahko argumentiramo, da imajo moški v Sloveniji v primerjavi z ženskami tako na političnem kot tudi na gospodarskem področju občutno večjo moč odločanja in razpolaganja z viri.

Vrednost indeksa HPI-2 za Slovenijo ni izračunana zaradi pomanjkljivih podatkov. Na tem mestu velja opozoriti, da naj bi se HPI-2 izračunaval le za izbrane OECD države, Slovenija pa še ne spada med polnopravne članice te organizacije. Vendar to ni vzrok za neizračun HPI-2, saj se UNDP ne drži strogo pravila, da je ta indeks izračunan zgolj za OECD države. V Poročilu o človekovem razvoju za leto 2007/2008 namreč najdemo vrednosti indeksa revščine tudi za Malto in Izrael, ki sicer nista državi članici OECD.

SKLEP

Nezadovoljstvo z mero BDP kot merilom kvalitete življenja ljudi izhaja iz dejstva, da BDP sam po sebi nič ne pove o distribuciji, značaju in kvaliteti gospodarske rasti. Je zgolj enodimenzionalen in zato ne odseva številnih pomembnih vidikov človekovega razvoja. Dolgo časa je bilo človeštvo preokupirano zgolj z gospodarsko rastjo, bogastvo pa je bilo videno kot kopičenje materialnih dobrin. Dandanes pa je zato vedno bolj v ospredju koncept človekovega razvoja.

Gospodarska rast in družbeni razvoj bi morala biti takšna, da ne bi bogatila le družbe kot celote, pač pa naj bi bili tega deležni vsi posamezniki. Tako postane pomembna enakomernejša porazdelitev dobrin, s tem pa dobijo drugačno prioriteto tudi kazalci družbenega razvoja. Poleg BDP-ja postanejo enako pomembni tudi kazalci kot so distribucija dohodka, izobrazba in zdravje. Celovitejše mednarodne primerjave razvitosti posamezne države na različnih področjih človekovega razvoja omogočajo s strani OZN-a razviti indeksi človekovega razvoja. Kot prvi je bil predstavljen indeks človekovega razvoja, ki pa je bil zaradi ne vključevanja problematike revnih ter neupoštevanja neenakosti med spoloma dopolnjen še s tremi indeksi, in sicer z indeksom revščine, po spolu prirejenim indeksom človekovega razvoja in merilom razporejenosti moči med spoloma. Na tem mestu velja poudariti, da ti indeksi ne smejo biti videni kot substituti za HDI, temveč kot njegova dopolnitev, saj so bili ustvarjeni z namenom osvetlitve problematike, katero HDI sicer spregleda.

Indeks človekovega razvoja odseva dosežke na področju dolgega in zdravega življenja, znanja in izobrazbe ter dostojenega življenjskega standarda. Ker pa je človekov razvoj večdimenzionalen pojav, ki poleg prej naštetih dimenzij vključuje še okolje, etiko, človekove pravice, zadovoljstvo, (ne)enakost distribucije itd., je njegovo merjenje brez dvoma težavno. Posledično ni možno z enim samim številom predstaviti vseh vidikov človekovega razvoja. To velja tudi za HDI, ki je danes najpogosteje uporabljen indikator kvalitete življenja, saj je relativno enostaven in razumljiv, obenem pa dovolj učinkovito prikaže raven človekovega razvoja v neki državi. Iz

znanstvenih in akademskih krogov pa prihajajo številne kritike tega indeksa, ki se nanašajo na ne vključevanje določenih dimenzij človekovega razvoja. V skladu s tem se pojavljajo številni predlogi za izboljšavo indeksa. Predlagana je npr. vključitev okoljske škode, etične komponente, kvalitete in ne zgolj kvantitete zdravja ter izobrazbe, neenakosti v distribuciji vseh treh vključenih dimenzij itd.

Slovenija se na lestvici 177-ih držav glede na vrednost HDI-ja za leto 2005 uvršča na 27. mesto. Težko je oceniti, ali gre za dobro ali slabo uvrstitev. Bolj kot to se zdi pomembno, da država iz leta v leto izboljšuje dosežke v posameznih dimenzijah in s tem dosega višjo vrednost HDI-ja, ki odseva blaginjo ljudi. Med članicami EU-27 Sloveniji glede na vrednost HDI-ja pripada 15. mesto. V skladu s Strategijo razvoja za obdobje 2007-2013 si bo Slovenija prizadevala preseči povprečno gospodarsko razvitost EU. Če bo ta razvojni cilj dosežen, bo to pozitivno vplivalo tudi na kakovost življenja in človekov razvoj. Eden izmed večjih problemov v Sloveniji predstavljajo razlike med regijami, ki so za tako majhno državo presenetljivo velike. To odsevajo med drugim tudi vrednosti HDI-ja po posameznih statističnih regijah Slovenije. Velik prepad se kaže predvsem med najbolj in najmanj razvito (t.j. med Osrednjeslovensko in Pomursko) regijo, zato je potrebno državne in regionalne politike usmeriti v zmanjševanje razlik med regijami. HDI za Slovenijo namreč meri povprečne dosežke države kot celote, s tem pa prikriva problematiko neenake distribucije med regijami. Vrednosti indeksa po regijah torej postavljajo ogledalo družbi, da bi v njem ugledala realno sliko stanja v državi. Na prepad med najbolj in najmanj razvitimi regijami lahko opozorimo tudi z drugimi kazalniki, kot so IRO, stopnja registrirane brezposelnosti, povprečna neto plača na zaposlenega, prejemniki denarnih socialnih pomoči itd. S pomočjo koeficientov korelacije je ugotovljena močna povezanost med HDI-jem in izbranimi kazalniki po slovenskih regijah. Iz tega izhaja sklep, da je HDI zelo dober kazalec stopnje razvoja posamezne regije in lahko zato predstavlja učinkovit inštrument v rokah razvojnih politikov, ki si prizadevajo za zmanjševanje regionalnih in socialnih razlik.

Na podlagi vrednosti GDI-ja za Slovenijo, ki je po svoji vrednosti zelo blizu HDI-ju, so opazne zgolj majhne razlike med moškimi in ženskami v dimenzijah, ki jih ta indeks vključuje. Na drugi strani pa je zaskrbljujoč podatek o vrednosti GEM, ki se močno razlikuje od HDI, kar kaže na to, da je moč med obema spoloma (v prid moških) zelo neenakomerno porazdeljena. Zato je potrebno v prihodnosti delati na bolj aktivnem vključevanju žensk v gospodarsko in politično življenje.

Premik od slepega zasledovanja zgolj gospodarskih ciljev do upoštevanja širšega koncepta človekovega razvoja je vsekakor pozitiven korak naprej, ki opozarja, da je gospodarska rast nujen, vendar ne zadosten pogoj za povečanje blaginje ljudi. HDI presega enodimenzionalnost BDP-ja in vključuje tudi tiste poglede na človekov razvoj, ki jih BDP spregleda. Napačno je usmerjanje interesov le k bogatenju skupnosti kot celote, ne glede na razporeditev akumuliranega bogastva ter ne glede na to, kakšen vpliv ima to bogastvo na življenje ljudi. Vsaki državi mora biti v interesu, da izvaja takšne politike, ki vodijo k izboljšanju blaginje vseh prebivalcev. Svetla prihodnost zato čaka le tiste države, ki si bodo prizadevale za čim višjo raven človekovega razvoja in ne bodo pozabile na tisto edino pravo bogastvo narodov, t.j. na ljudi.

LITERATURA IN VIRI

- 1) Anand, S. & Sen, A. (1994). Human Development Index: Methodology and Measurement. Najdeno 13. junija 2009 na spletnem naslovu <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/papers/oc12.pdf>
- 2) Anand, S. & Sen, A. (1997). Concepts of Human Development and Poverty: A Multidimensional Perspective. Najdeno 14. junija 2009 na spletnem naslovu http://hdr.undp.org/docs/training/oxford/readings/Anand%20and%20Sen_Concepts.pdf
- 3) Anand, S. & Sen, A. (2000). The Income Component of the Human Development Index. *Journal of Human Development*, 1 (1), 83-106.
- 4) Chhibber, A. & Laajaj, R. (b.l). A Global Development Index: Extending the Human Development Index with Environment and Social Structures. Najdeno 13. junija 2009 na spletnem naslovu <http://www.aae.wisc.edu/events/papers/DevEcon/2008/laajaj.10.09.pdf>
- 5) Chung, M. (b.l.) The United Nations Development Programme's experiments with the Human Development Index and measuring other dimensions of human development. Najdeno 23. avgusta 2009 na spletnem naslovu http://www.hawaii.edu/global/projects_activities/Trafficking/Margaret_Chung_paper.doc
- 6) Dar, H. (2004). On making human development more humane. *International Journal of Social Economics*, 31 (11/12), 1071-1088.
- 7) Eftimoski, D. (2006). Measuring Quality of Life in Macedonia – using human development indicators. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci*, 24 (2), 257-272. Najdeno 15. junija 2009 na spletnem naslovu <http://hrcak.srce.hr/file/10504>
- 8) *Ekonomsko ogledalo, julij 2006* (2006). Ljubljana: UMAR.
- 9) Gatt, E. (2005, jesen). The Human Development Index and small States. *Bank of Valletta Review No. 3*. Najdeno 13. junija na spletnem naslovu <http://www.bov.com/filebank/documents/BR32%20Human%20Development%20Index%20and%20Small%20States.pdf>
- 10) Hanžek, M. & Javornik, J. & Tršelič, A. (2000). Spolna neenakost v nekaterih tranzicijskih družbah. *Družboslovne razprave*, 16 (34/35), 167-187.
- 11) Haq, M. (2003). The Birth of the Human Development Index. *Readings in Human Development*. Najdeno 13. junija 2009 na spletnem naslovu http://www.hks.harvard.edu/cid/events/papers/ulhaq_humandevindexchap_030201.pdf
- 12) Hicks, D. (1997). An Inequality-Adjusted Human Development Index: A Constructive Proposal. *World Development*, 25 (8), 1283-1298.
- 13) Human Development Report 1990. (1990). New York: Oxford University Press. Najdeno 13. junija 2009 na spletnem naslovu <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1990/>
- 14) Human Development Report 2007/2008. (2007). New York: Oxford University Press. Najdeno 13. junija 2009 na spletnem naslovu http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Complete.pdf
- 15) *Izvor indeksa človekovega razvoja [UNDP, HDR]*. Najdeno 10. junija 2009 na spletnem naslovu <http://hdr.undp.org/en/humandev/origins/>

- 16) Jahan, S. (b.l.). Measuring living standard and poverty: Human Development Index as an alternate measure. Najdeno 13. junija 2009 na spletnem naslovu http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/gls_conf/glw_jahan.pdf
- 17) Morse, S. (2003). For better or for worse, till the human development index do us apart? *Ecological Economics*. 45 (2), 281-296.
- 18) Neri M. (2008). A Perceived Human Development Index. *Economics Working Papers*. Najdeno 13. junija na spletnem naslovu http://www.caen.ufc.br/artigos/qlife_PHDI_Brazil_FGV_Neri_Short.pdf
- 19) Pečar, J & Kavaš, D. (2006). Metodologija izračuna indeksa razvojne ogroženosti za obdobje od 2007 do 2013. Najdeno 13. junija na spletnem naslovu http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2006/dz06-06.pdf
- 20) *Pomladanska napoved gospodarskih gibanj 2009*. (2009). Ljubljana: UMAR.
- 21) Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija 2000/2001. (2001). Ljubljana: UMAR in UNDP. Najdeno 13. junija 2009 na spletnem naslovu http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/projekti/pcr01.pdf
- 22) *Poročilo o razvoju 2008*. (2008). Ljubljana: UMAR.
- 23) *Portret občin in statističnih regij*. [SURs]. Najdeno 23. avgusta 2009 na spletnem naslovu http://www.stat.si/tema_splosno_upravno_portret.asp
- 24) Qizilbash, M. (2002). On the Measurement of Human Development. Najdeno 15. junija na spletnem naslovu http://hdr.undp.org/en/media/Qizilbash_HDI_critique.pdf
- 25) Revallion, M. (1997). Good and Bad Growth: Human Development Reports. *World Development*, 5 (5), 631-638.
- 26) Senjur, M. (2002). *Razvojna ekonomika*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- 27) *Slovenske regije v številkah 2006*. (2006). Ljubljana: SURs.
- 28) *Socialni razgledi 2008*. (2008). Ljubljana: UMAR.
- 29) *Strategija razvoja Slovenije 2007-2013* (2007). Ljubljana: UMAR.
- 30) *Tabele izbranih indikatorjev in držav [UNDP, HDR]*. Najdeno 10. junija 2009 na spletnem naslovu <http://hdrstats.undp.org/buildtables/>
- 31) Vega, L. & Urrutia, M. (2001). HDPI: A framework for pollution-sensitive human development indicators. *Environment, Development and Sustainability*, 3, 199-215.

PRILOGE

Priloga 1: Vrednosti indeksa človekovega razvoja za leto 2005

Tabela: Vrednosti indeksa človekovega razvoja za posamezne države za leto 2005

HDI rang	Država	HDI vrednost 2005	HDI rang	Država	HDI vrednost 2005
1	Islandija	0.968	46	Urugvaj	0.852
2	Norveška	0.968	47	Hrvaška	0.850
3	Avstralija	0.962	48	Kostarika	0.846
4	Kanada	0.961	49	Bahami	0.845
5	Irska	0.959	50	Sejšeli	0.843
6	Švedska	0.956	51	Kuba	0.838
7	Švica	0.955	52	Mehika	0.829
8	Japonska	0.953	53	Bolgarija	0.824
9	Nizozemska	0.953	54	Saint Kitts and Nevis	0.821
10	Francija	0.952	55	Tonga	0.819
11	Finska	0.952	56	Libija	0.818
12	ZDA	0.951	57	Antigva in Barbuda	0.815
13	Španija	0.949	58	Oman	0.814
14	Danska	0.949	59	Trinidad in Tobago	0.814
15	Avstrija	0.948	60	Romunija	0.813
16	Velika Britanija	0.946	61	Savdska Arabija	0.812
17	Belgija	0.946	62	Panama	0.812
18	Luksemburg	0.944	63	Malezija	0.811
19	Nova Zelandija	0.943	64	Belorusija	0.804
20	Italija	0.941	65	Mauritius	0.804
21	Hong Kong	0.937	66	Bosna in Hercegovina	0.803
22	Nemčija	0.935	67	Rusija	0.802
23	Izrael	0.932	68	Albanija	0.801
24	Grčija	0.926	69	Makedonija	0.801
25	Singapur	0.922	70	Brazilija	0.800
26	Koreja	0.921	71	Dominika	0.798
27	Slovenija	0.917	72	Saint Lucia	0.795
28	Ciper	0.903	73	Kazahstan	0.794
29	Portugalska	0.897	74	Venezuela	0.792
30	Brunej	0.894	75	Colombija	0.791
31	Barbados	0.892	76	Ukrajina	0.788
32	Češka	0.891	77	Samoa	0.785
33	Kuvajt	0.891	78	Tajska	0.781
34	Malta	0.878	79	Dominikanska republika	0.779
35	Katar	0.875	80	Belize	0.778
36	Madžarska	0.874	81	Kitajska	0.777
37	Poljska	0.870	82	Grenada	0.777
38	Argentina	0.869	83	Armenija	0.775
39	Združeni arabski emirati	0.868	84	Turčija	0.775
40	Čile	0.867	85	Surinam	0.774
41	Bahrajn	0.866	86	Jordanija	0.773
42	Slovaška	0.863	87	Peru	0.773
43	Litva	0.862	88	Libanon	0.772
44	Estonija	0.860	89	Ekvador	0.772
45	Latvija	0.855	90	Filipini	0.771

HDI rang	Država	HDI vrednost 2005	HDI rang	Država	HDI vrednost 2005
91	Tunizija	0.766	135	Gana	0.553
92	Fidži	0.762	136	Pakistan	0.551
93	Saint Vincent in Grenadines	0.761	137	Mavretanija	0.550
94	Iran	0.759	138	Lesoto	0.549
95	Paragvaj	0.755	139	Republika Kongo	0.548
96	Gruzija	0.754	140	Bangladeš	0.547
97	Gvajana	0.750	141	Svazi	0.547
98	Azerbajžan	0.746	142	Nepal	0.534
99	Šrilanka	0.743	143	Madagaskar	0.533
100	Maldivi	0.741	144	Kamerun	0.532
101	Jamajka	0.736	145	Papua Nova Gvineja	0.530
102	Kapverdski otoki	0.736	146	Haiti	0.529
103	Salvador	0.735	147	Sudan	0.526
104	Algerija	0.733	148	Kenija	0.521
105	Vietnam	0.733	149	Džibuti	0.516
106	Palestina	0.731	150	Vzhodni Timor	0.514
107	Indoneszija	0.728	151	Zimbabve	0.513
108	Sirija	0.724	152	Togo	0.512
109	Turkmenistan	0.713	153	Jemen	0.508
110	Nikaragva	0.710	154	Uganda	0.505
111	Moldavija	0.708	155	Gambija	0.502
112	Egipt	0.708	156	Senegal	0.499
113	Uzbekistan	0.702	157	Eritreja	0.483
114	Mongolija	0.700	158	Nigerija	0.470
115	Honduras	0.700	159	Tanzanija	0.467
116	Kirgizistan	0.696	160	Gvineja	0.456
117	Bolivija	0.695	161	Ruanda	0.452
118	Gvatemala	0.689	162	Angola	0.446
119	Gabon	0.677	163	Benin	0.437
120	Vanuatu	0.674	164	Malavi	0.437
121	Južna Afrika	0.674	165	Zambija	0.434
122	Tadžikistan	0.673	166	Slonokoščena obala	0.432
123	Sao Tome in Principe	0.654	167	Burundi	0.413
124	Bocvana	0.654	168	Demokratska republika Kongo	0.411
125	Namibija	0.650	169	Etiopija	0.406
126	Maroko	0.646	170	Čad	0.388
127	Gvineja	0.642	171	Srednjeafriška republika	0.384
128	Indija	0.619	172	Mozambik	0.384
129	Salomonovi otorki	0.602	173	Mali	0.380
130	Laos	0.601	174	Niger	0.374
131	Kambodža	0.598	175	Gvineja Bissau	0.374
132	Mjanmar	0.583	176	Burkina Faso	0.370
133	Butan	0.579	177	Sierra Leone	0.336
134	Komori	0.561			

Vir: HDR 2007/2008, str. 229-232.

Priloga 2: HDI rang, vrednosti HDI in podindeksi za izbrane države za leto 2005

Tabela: HDI rang, vrednosti HDI in podindeksi za izbrane države za leto 2005

HDI rang	Država	HDI 2005	Indeks pričakovane dobe življenja	Indeks izobrazbe	Indeks BDP	BDP rang minus HDI rang
1	Islandija	0.968	0.941	0.978	0.985	4
2	Norveška	0.968	0.913	0.991	1.000	1
3	Avstralija	0.962	0.931	0.993	0.962	13
4	Kanada	0.961	0.921	0.991	0.970	6
5	Irska	0.959	0.890	0.993	0.994	-1
8	Japonska	0.953	0.954	0.946	0.959	9
10	Francija	0.952	0.919	0.982	0.954	8
12	ZDA	0.951	0.881	0.971	1.000	-10
15	Avstrija	0.948	0.907	0.966	0.971	-6
16	Velika Britanija	0.946	0.900	0.970	0.969	-5
20	Italija	0.941	0.922	0.958	0.944	1
22	Nemčija	0.935	0.902	0.953	0.949	-2
27	Slovenija	0.917	0.874	0.974	0.902	4
36	Madžarska	0.874	0.799	0.958	0.866	2
47	Hrvaška	0.850	0.839	0.899	0.813	4
81	Kitajska	0.777	0.792	0.837	0.703	5
128	Indija	0.619	0.645	0.620	0.591	-11
158	Nigerija	0.470	0.359	0.648	0.404	4
169	Etiopija	0.406	0.446	0.380	0.393	-5

Vir: HDR 2007/2008, str. 229-232.

Priloga 3: Vrednosti HDI in rangi držav članic EU-27 za leto 2005

Tabela: Vrednosti HDI in rangi držav članic EU-27 za leto 2005

Država	HDI 2005	HDI rang
EU-27	0,910	-
Avstrija	0,948	8
Belgija	0,946	9
Bolgarija	0,824	26
Ciper	0,903	16
Češka	0,891	18
Danska	0,949	6
Estonija	0,860	24
Finska	0,952	4
Francija	0,952	4
Grčija	0,926	14
Irska	0,959	1
Italija	0,941	12
Latvija	0,855	25
Litva	0,862	23
Luksemburg	0,944	11
Madžarska	0,874	20
Malta	0,878	19
Nemčija	0,935	13
Nizozemska	0,953	3
Poljska	0,870	21
Portugalska	0,897	17
Romunija	0,813	27
Slovaška	0,863	22
Slovenija	0,917	15
Španija	0,949	6
Švedska	0,956	2
Velika Britanija	0,946	9

Vir: UMAR, Socialni razgledi 2008, str. 163.

Priloga 4: Trendi indeksa človekovega razvoja za Slovenijo in izbrane države

Tabela: Trendi HDI za izbrane države za obdobje 1975-2005 (za vsakih 5 let)

HDI rang	Država	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005
1	Islandija	0.868	0.890	0.899	0.918	0.923	0.947	0.968
2	Norveška	0.870	0.889	0.900	0.913	0.938	0.958	0.968
3	Avstralija	0.851	0.868	0.880	0.894	0.934	0.949	0.962
4	Kanada	0.873	0.888	0.911	0.931	0.936	0.946	0.961
5	Irska	0.823	0.835	0.851	0.875	0.898	0.931	0.959
27	Slovenija	-	-	-	0.851	0.857	0.891	0.917
12	ZDA	0.870	0.890	0.904	0.919	0.931	0.942	0.951
8	Japonska	0.861	0.886	0.899	0.916	0.929	0.941	0.953
22	Nemčija	..	0.863	0.871	0.890	0.913	0.928	0.935
10	Francija	0.856	0.872	0.884	0.907	0.925	0.938	0.952
20	Italija	0.845	0.861	0.869	0.892	0.910	0.926	0.941
16	Velika Britanija	0.853	0.860	0.870	0.890	0.929	0.931	0.946
47	Hrvaška	-	-	-	0.812	0.805	0.828	0.850
15	Avstrija	0.848	0.862	0.876	0.899	0.918	0.938	0.948
36	Madžarska	0.786	0.801	0.813	0.813	0.817	0.845	0.874
81	Kitajska	0.530	0.559	0.595	0.634	0.691	0.732	0.777
128	Indija	0.419	0.450	0.487	0.521	0.551	0.578	0.619
158	Nigerija	0.321	0.378	0.391	0.411	0.432	0.445	0.470
169	Etiopija	-	-	0.311	0.332	0.347	0.379	0.406

Vir: HDR 2007/2008. str. 234-237.

Priloga 5: Vrednosti HDI po slovenskih regijah za leto 2003 in IRO 2007-2013

Tabela: HDI po statističnih regijah Slovenije za leto 2003 in IRO 2007-2013

Statistična regija	HDI 2003	IRO
Pomurska	0,830	159,5
Notranjsko-Kraška	0,862	127
Podravska	0,856	116,8
Spodnjeposavska	0,849	116,8
Zasavska	0,842	113,9
Koroška	0,853	103,9
Jugovzhodna Slovenija	0,861	101,7
Goriška	0,880	93,8
Savinjska	0,859	92,3
Gorenjska	0,873	83,1
Obalno-kraška	0,877	82,4
Osrednjeslovenska	0,906	8,7

Vir: UMAR, Socialni razgledi 2006, str. 147.

Priloga 6: Korelacijski koeficienti izbranih kazalnikov za regije v Sloveniji

Tabela: Korelacijski koeficienti med izbranimi kazalniki za regije v Sloveniji

	HDI	IRO	BDP na prebivalca	Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu	Delež študentov med prebivalci (19-26 let)	Stopnja registrirane brezposelnosti	Povprečna mesečna neto plača na zaposlenega	Prejemniki denarnih socialnih pomoči na 1000 prebivalcev
HDI	1	-0,909	0,913	0,898	0,920	-0,827	0,925	-0,819
IRO	-0,909	1	-0,937	-0,678	-0,774	0,627	-0,930	0,648
BDP na prebivalca	0,913	-0,937	1	0,667	0,734	-0,589	0,940	-0,591
Pričakovano trajanje življenja ob rojstvu	0,898	-0,678	0,667	1	0,933	-0,890	0,743	-0,868
Delež študentov med prebivalci (19-26 let)	0,920	-0,774	0,734	0,933	1	-0,884	0,818	-0,875
Stopnja registrirane brezposelnosti	-0,827	0,627	-0,589	-0,890	-0,884	1	-0,645	0,989
Povprečna mesečna neto plača na zaposlenega	0,925	-0,930	0,940	0,743	0,818	-0,645	1	-0,668
Prejemniki denarnih socialnih pomoči na 1000 prebivalcev	-0,819	0,648	-0,591	-0,868	-0,875	0,989	-0,668	1

Vir: UMAR, Socialni razgledi, 2006, str. 147; SURS, Slovenske regije v številkah, 2006, str. 6, 10, 14, 16; SURS, Portret občin in statističnih regij, Stopnja registrirane brezposelnosti 2003-2007 in Plače 1995-2007.

Priloga 7: Seznam uporabljenih kratic

BDP - bruto domači proizvod

E-HDI - etični indeks človekovega razvoja

GDI - po spolu prirejeni indeks človekovega razvoja

GEM - merilo razporejenosti moči po spolu

HDI - indeks človekovega razvoja

HDPI - indeks človekovega razvoja, občutljiv na onesnaževanje

HDR - Poročilo o človekovem razvoju

HFI - indeks človekove svobode

HPI - indeks politične svobode

HPI-1 - indeks revščine za države v razvoju

HPI-2 - indeks revščine za izbrane OECD države

OZN - Organizacija združenih narodov

PHDI - subjektivno zaznan indeks človekovega razvoja

PPP - pariteta kupne moči

UNDP - Razvojni program Združenih narodov